

MURÁNYI GÁBOR

„A legrosszabb orosz film is jobb, mint egy amerikai.”

Dokumentumok a szovjet film magyarországi hegemóniájának
megteremtéséről (1945–1948)

Meglehetősen szkizofréniában szenvedett a nagy részben Moszkvából hazatérső magyar kommunista vezetés az 1945-öt követő első esztendőben, amikor nemcsak internacionalista, de egyfajta magyar kommunista, tehát valamelyest önálló politikát próbált folytatni. Mindez igen plasztikusan rajzolódik ki „a szovjet film magyarországi diadalútjának” példáján keresztül. Az idézőjelbe tett állítást egy 1949-ben megjelent kötet címéből kölcsönöztem, s ha ehhez még hozzáillesztem az *Új Film* című szakmai lap az év végi számának lelkes tudósítását, miszerint „december utolsó hetében az ország valamennyi mozijában csak szovjet film szerepel a műsoron”, aligha kétséges: a térhódítás megvalósult. Az itt közölt dokumentumok viszont azt is megmutatják, a szovjet hegemónia megteremtése korántsem volt zökkenőmentes (filmügyekben bizonyosan nem).

A könyvcímmé is emelt diadalút első állomása napra pontosan meghatározható. A filmtörténetírás mindeddig úgy tudta, hogy 1945. február 3-án, amikor Budán még elkeseredett harcok zajlottak, Pesten, a Rákóczi úti, sebtében helyreállított Uránia moziban mutatták be *Az oreli csata* című grandiózus szovjet filmet. Ez az alkotás óriási sikert aratott a romba dőlt város pincéiből előtántorgó túlélők körében, csakúgy, mint a másik szovjet filmeosz, az egy partizán nő életét heroizálva ábrázoló *Tovaris P.*, amelyet szintén telt házak előtt vetítettek heteken át az egyetlen működő filmszínházban. Geréb Anna filmtörténész szíves közléséből azonban tudom, hogy a szovjet film a Vörös Hadsereggel együtt már jóval korábban megérkezett Magyarországra. 1944. november 15-én például a *Harc Ukrajnáért* című, Alekszandr Dovzsenko rendezte dokumentumfilm, december 13-án pedig Ivan Pirjev *A kerületi párttitkár* című játékfilmjét mutatták be Debrecenben. (A munkámhoz nyújtott pótolhatatlan segítségéért itt mondok megkülönböztetett köszönetet Geréb Annának.)

A szovjet filmek iránti felfokozott érdeklődés azonban igen hamar lelohadt, június közepére a helyzet – párhuzamosan azzal, hogy a mozikban sorra jelentek meg a nyugati, elsősorban az amerikai, a francia és az angol filmek – gyökeresen megváltozott. A barométer pontosságával jelzi ezt a most publikálendő dokumentumválogatás első, „megrendelészagú” darabja, öt moziüzem-vezető közös levele főnöküknek, a kommunista érdekeltségű Magyar Filmipari Rt. (Mafirt) vezérigazgatójának, Kovács Istvánnak. Kovács aztán ennek a feljegyzésnek az alapján (ürügyén) meglehetősen nyers stílusban tájékoztatja a pártvezetést arról a kettős presről, amelynek szorítását nem sokkal később már maguk a címzettek is kezdik mind jobban érezni (és megint csak: nem kizárólag filmügyben).

Tóth István kutatásaiból is tudható, hogy az 1945-öt követő három-négy esztendőben, egészen az államosításig, a pártoknak „máshonnan pótolhatatlan jövedelemforrást” jelentettek a mozikból származó bevételek.¹ Erre a lehetőségre a Szövetséges Ellenőrző Bizottság által engedélyezett négy párt még 1945. június közepén tett szert, amikor hatalmilag kimondatott, hogy a jövőben „moziengedélyt csak pártok kaphatnak”. Az osztozkodásnál kétségkívül a Magyar Kommunista Pártnak (MKP), illetve filmes cégének (az ügyeskedéssel megszerzett Mafirtnak) sikerült a legjobb pozíciót elérnie: az ostromot viszonylag kis sérüléssel átvészelő budapesti mozik közül 14-et kaparintott meg, az Uránián kívül például a nagykörúti Royal Apollót és a Scalát is. Az ezt követő években azután a vállalat nyereségének mintegy 20 százalékát folytatták be különféle csatornákon az MKP pénztárába, és ez az összeg több száz pártkader fizetését fedezte hónapról hónapra.²

Az orosz filmek körüli konfliktussorozat irataiból elsősorban a Mafirt és a szovjet film magyarországi képviselője, a Sojuzintorgkino (amely 1946 elején Szovexportfilmre változtatta a nevét) közti napi csatározásokról kapunk – az utókorból szemlélve megmosolyogtató részletekkel is megspékelte – híradást, mégis nehéz szabadulni a gondolattól, hogy e dokumentált konkrétumok kísértetiesen hasonlíthatnak az ideológia vagy a műszaki terület szovjetizálásának eddig még részleteiben kevésbé dokumentált folyamatához.

Az itt közölt forrásokat az MKP sajtóosztályának 1945 és 1948 közötti iratanyagából válogattam egybe, és állítottam időrendi sorba.³ Ezen

¹ Tóth István: A mozi a koalíciós pártok gazdálkodásában (1945–1948). *Múltunk*, 1993/4. 68–91.

² Lásd HUBAI László–SZABÓ Éva: A Magyar Kommunista Párt gazdálkodása, 1944–1948. *Múltunk*, 1998/2. 77–119.

³ E forrásokról az első híradást lásd MURÁNYI Gábor: A szovjet film első magyarországi lépései. A mozi bevétele. *HVG*, 2005. január 22. 73–76.

(a megítélésem szerint olvasmánynak sem utolsó) dokumentumok a Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltár 274. fondjának 23/23., 23/24., 23/27. és 23/28. őrzési egységéből valók, s leginkább a „filmügyek 1945–1948” címkével láthatók el. Ezeken az egységeken belül igen vegyes a tematika: a most rekonstruált vita iratai mellett például Balázs Béláról és Szőts Istvánról is számos – nemritkán csak töredékben megőrződött – feljegyzés, levél található bennük.⁴

1. dokumentum

Öt moziigazgató feljegyzése a Mafirt igazgatóságához.

1945. június 13.

T. Magyar Filmipari Rt.

Alulírottak, mint a vállalat öt színházának vezetői, összeültünk, hogy megbeszéljük azokat az egyre súlyosbodó problémákat, amelyeket a vállalat által a műsorkötéssel kapcsolatban megadott direktívák evolvááltak.⁵

A színházak helyzete műsorkötés szempontjából sajnos, a többi politikai pártok kezében lévő színházak műsorkötési és műsorbeosztási politikájától nem szeparálható,⁶ hanem igenis azoknak üzleti gesztiói⁷ folytán szükségessé vált, hogy éppen a mi irányvonalunk szolgálatában, a jövőben az orosz filmekkel való *siker*es alimentálás⁸ érdekében egy olyan egységes műsorkötési rendszert honosítsunk meg, amely az eddigi tapasztalatok alapján főleg orosz film relációban az egyedüli helyes és eredményes rendszer legyen.

A tapasztalat azt mutatja, hogy a felszabadulás óta bemutatásra került orosz filmek iránt a nagyközönség által tanúsított, kezdetben igen erős érdeklődés fokozatosan csökkenőben van. Az érdeklődés csökkenése több okra vezethető vissza, éspedig:

1) Kezdetben, amikor konkurenciamentesen csak orosz filmeket tűztünk műsorra, a moziéhes közönség dőlt a színházba. Itt követtük el az első hibát, mert egymás után tettük műsorra az orosz propagandafilmeket, amelyek az orosz film igazi értékét egyáltalán nem reprezentálták. Ezzel azt a közönséget, amelyik eddig a mozikban elsősorban szórakoz-

⁴ Lásd például: MURÁNYI Gábor: Kétszer betiltott magyar film – Felforgatókönyv. *HVG*, 2005. július 16. 61–64.

⁵ Értsd: eredményeztek, bonyolódtak.

⁶ A mozik pártok közötti elosztásáról lásd TÓTH István: i. m.

⁷ Ügyvezetés, ügyvitel.

⁸ Adagolás.

ni akart és felejteni, vagy nem szolgáltuk ki, vagy csak nagyon egyoldalúan. Tisztában vagyunk azzal a fontos hivatással, amelyet a bemutatott propaganda filmek betöltenek. Nem is intencióink ellen való az, hogy ezek a *közönség elé kerüljenek*. De ahhoz, hogy ne csak műsorra tűzzük és esetleg üres házak előtt játsszunk, hanem *valóban a közönség elé kerüljenek*, szükség van arra, hogy a színházaknak hitelük legyen a közönség előtt. Ezt csak úgy érhetjük el, ha úgy szolgáljuk ki őket, ahogy ízlésük ezt megköveteli, vagyis átmeneti időre kielégítjük azt a kívánságukat is, hogy a propagandafilmek között szórakozásukat szolgáló műsorokat is játsszunk. Ezzel még azt az előnyt is biztosíthatjuk az orosz filmek számára, hogy az előzetes filmekkel jó propagandát csinálva, előkészítjük a sikert a váltakozva feltett orosz filmek részére.

2) A második hiba az volt, hogy a nagyhírű és közismert presztízssű, művészi orosz filmek közül még úgyszólván egyet sem tudtunk bemutatni a nagyon is igényes magyar közönségnek, mert ezek a filmek még ma sem jutottak el Magyarországra. Olyan filmekre gondolunk, amelyek híre már bejárta az öt világrészt és amelyek bizonyára jobban megalapozták volna itt is az orosz filmek értékelését. A közönséggel való kapcsolatból azt a tapasztalatot szűrtük le, hogy nagy kíváncsisággal várják a művészi orosz filmeket, de ugyanakkor állandóan felszólalnak az ellen, hogy kizárólag propagandafilmeket mutatunk nekik. Kénytelenek vagyunk leszögezni, hogy maguk az orosz katonák is ezt kéri tőlünk, sőt kimondottan amerikai filmeket is reklamálnak. A színházak műsorának egyensúlyát abban látjuk, hogy az orosz propagandafilmek után egy francia, amerikai vagy magyar filmet, ezután egy művészi orosz filmet, újra francia–amerikai filmet játszunk és csak ezután tegyük műsorra ismét a propagandafilemet. Ez a műsorpolitika feltétlenül kielégítené a közönséget és lehetővé tenné, hogy így a bemutatandó propagandafilmek lényegesen nagyobb közönség elé kerüljenek és jobban betöltenék hivatásukat.

Ez a műsorpolitika másodsorban lehetővé tenné azt is, hogy a színházak lukrativitása⁹ biztos bázisra helyeződjék. Nem lehet közömbös, sem a vállalatnak, sem a színháznak, sem a pártnak, de talán az orosz filmérdekeltiségnek sem az a bevételi mínusz, amely a helytelen műsorpolitika miatt főleg a mi színházainkban mutatkozik.

Amíg a többi pártok színházai az általunk megvalósításra ajánlott műsortervek szerint játszanak és hatalmas bevételeket érnek el, addig mi a főváros legjobban bevezetett régi premierszínházaiban, az Urániában és

⁹ Jövedelmezősége.

a Scálában¹⁰ a kapacitáshoz viszonyítottan jelentéktelen bevételeket érünk el. Ismételten hangsúlyozzuk, hogy nem a bevételek csökkenése a vezérmotívum panaszunkban, hanem a színházak orosz filmek alatti látogatottságának hiánya, amit csak a műsorpolitika megváltoztatásával tudunk kiküszöbölni.

Az általánossággon túl konkrét adatokra kell hivatkoznunk. Az eddigi programmirozásnál azt láttuk, hogy a közönség által évtizedek alatt megkedvelt amerikai és francia filmek után játszott orosz filmeknek mindig több bevételük volt, mint az egymás után játszott orosz filmeknek. A mai rettenetes adóterhek és egyébként is magas regie [rezi] mellett, amelyek a békebeli árakat kb. harmincszorosan túlszárnyalják, a helyárakat csak kb. nyolcszorosra emeltük, ami maga után vonja, hogy ha nem tudjuk a színházak kapacitását jobban kihasználni, előbb-utóbb az összes színházak súlyos deficitet fognak felmutatni, ami huzamosabb ideig nem tartható fenn.

Ez sem a profit elmaradása miatt fontos, hanem annak a célnak a figyelembevételével indokolható, hogy a színházak egy kollektív vállalat kötelékében működnek és az eredménytelenség egy nagy kollektív szervezetet ütne el olyan bevételi forrástól, amelyre nagy szükség van.

A vállalat működése felölelve a filmgyártást is, szükségessé válik annak a megfontolása is, hogy a színházak a legnagyobb propagandát a párt vonalán álló propagandisztikus magyar filmek bemutatásával szolgálhatják legjobban. Ehhez lendületben lévő színház és pénz kell.

3) Végző eredményben tehát nem az a javaslatunk, hogy kevesebb orosz filmet mutassunk be, hanem, hogy végre jobb orosz filmeket – amelyek bizonyára kellő számban importálhatók – egyensúlyosabb elosztásban és sorrendben játszassunk.

4) Ha a várható orosz filmimportot évi 40–50 filmre becsüljük, ezeknek a fővárosi premierszínházakban való bemutatási lehetősége egyáltalán nem kedvezőtlen és nem indokolja azt, hogy egymás mellé zsúfolva kerüljenek műsorra. A helyzet ti. az, hogy a jelenleg működő két premier színházunk mellett hamarosan működni fog a harmadik, a Royal Apolló¹¹ is. Ezekhez még esetleg a Kamara¹² is csatlakozik, nem említve a többi pártok kezében lévő premiermozikat, szám szerint hatot, amelyek rész-

¹⁰ Az Uránia ma is moziként működik a Rákóczi úton, a Teréz körüti Scala Metro (később: Szikra) a rendszerváltás után megszűnt.

¹¹ A Royal Apolló (átmeneti nevén: Vörös Csillag) az Erzsébet – később Lenin, majd ismét Erzsébet – körúton működött, míg az ezredfordulón át nem adta a helyét a Royal szállodának.

¹² A Kamara mozit a Dohány utcai Hungária Rt. uszoda úszócsarnokából alakították át 1921-ben, 1945 után néhány esztendeig még Kamara mozgó néven üzemelt.

ben még meg sem nyíltak, de amelyek mindegyike szintén játszott már és fog játszani orosz filmeket. Tehát 10 premierszínházzal számolhatunk, amelyek egy évben kb. 50 orosz filmet fognak műsorra tűzni. Ezt olyan programbeosztással lehet megvalósítani, amely jobban szolgálja az orosz filmek ügyét és jobban szolgálja úgy a kölcsönző, mint a mi színházaink ügyét is.

Fentiek alapján ismételten kérjük, hogy a vállalat, a színházak és az orosz filmek érdekében a műsorbeosztást az előadottak szerint eszközhessük.

Szabadság!

Lichter Jenő, Tsuk Imre, Pártos József, Pásztor József, Karczag Endre

2. dokumentum

Jegyzőkönyv a Berlin című dokumentumfilm utolsó tekercsének eltűnéséről, 1945. július 23.

Felvétetett a „Berlin” c. orosz dokumentálfilmmel¹³ kapcsolatban, a MAFIRT irodájában.

Megállapítjuk a következőket:

1945. július 18-án szerdán dr. Zoltán Lajos¹⁴ úr bejelentette, hogy egy új dokumentál film érkezett Budapestre, „Berlin” című. A nyers fordítást nem tudja más elfoglaltsága miatt megcsinálni, ezért odaadta lefordítani dr. Vogl Istvánnak.¹⁵ Bejelentette, hogy a filmet a Szövetséges Bizottságnál és más egyéb hivatalos orosz helyen megtekintik, azután el fogják juttatni a MAFIRT-hoz.

1945. július 19-én dr. Vogl jelentette, hogy a listát megkapta és fordítja.

1945. július 20-án pénteken délelőtt 11 órakor a MAFIRT irodájában Piszkariev,¹⁶ dr. Zoltán, Kovács István,¹⁷ Pásztor Béla,¹⁸ Vas Márton

¹³ *Berlin* (forgalmazási cím: *Kapituláció*), 1945. Rendező: Julij Rajzman.

¹⁴ Zoltán Lajos ügyvéd a Szovexportfilm alkalmazottja, 1946-tól a Magyar Moziszövetség elnöki tanácsának tagja, valamint a szovjet irányítás alá került Uránia Filmszínház igazgatója. Lásd még a 9. dokumentumot.

¹⁵ Vogl István személyéről nem sikerült közelebbi adatot fellelni.

¹⁶ Piszkariev, K. I., a szovjet hadsereg őrnagya (majd ezredese), a Szovjuzintorgkino – későbbi nevén Szovexportfilm – magyarországi megbízottja. (Bár az itt közölt dokumentumokban és néhány korabeli cikkben is a Szovexportfilm vezetőjének neve így szerepel, nagyon is elképzelhető, hogy a valódi név: Piszkarjov – de sem így, sem úgy nem sikerült róla közelebbi adatot fellelni.)

¹⁷ Az 1947 júniusában „tragikus hirtelenséggel” – más adatok szerint váratlanul jött betegség következtében – elhunyt Kovács István (1905) személyéről is keveset tudunk; mint az *Új Film* című lap (amely a Magyar

együttesen megállapodtak abban, hogy a „Berlin” című filmnek „Kapituláció” lesz a címe és 1945. július 26-án lesz a premierje a Híradó mozi-ban. Elhatározták, hogy felkéri Balázs Bélát¹⁹ a film magyar szövegének elkészítésére.

Még ugyanez napon Gyöngy Pál²⁰ és Pásztor Béla érintkezésbe léptek Balázs Bélával, aki a film fordítását, más elfoglaltságára való hivatkozással nem vállalta.

Tekintettel a gyors megjelenésre, Pásztor Béla azonnal munkába vette a filmet, még aznap megszerezte dr. Vogltól a nyers fordítást.

Ugyanazon a napon délután megérkezett a film kópiája is úgy 1–2 óra tájban. Dr. Zoltán felszólít az irodába az egyik kisasszonynak, hogy valaki hozza fel az autóból a filmet. Egyik kéznél levő altiszt lement, felhozta a filmet, egy felül nyitott ládában. Elismervényt a filmről nem kért senki és nem is adott senki. Hogy a filmnek hány tekercese érkezett, arról írásbeli nyom nincs. A filmet hivatalunk egyik polcán helyezte el az altiszt.

1945. július 20., 21. és 22-én Pásztor Béla dolgozott a feliratok listáján. 21-én délután a teljesen kész listát (szombaton) átadta ellenőrzés végett Piszkariev, illetve dr. Zoltán úrnak.

1945. július 23-án, hétfőn a laboratórium a reggeli órákban közölte, hogy a filmnek, amelyet munkába vettek, utolsó felvonása hiányzik. Erről a tényről azonnal értesítettük a Soyuzintorgkinót, illetve Piszkariev urat. Piszkariev úr és dr. Zoltán úr azt állították, hogy ők kilenc tekerces filmet adtak át az altisztnak. Ha ez így lett volna, akkor a laboratórium-

Filmalkalmazottak Szabad Szakszervezetének volt a hivatalos lapja) 1947. június 26-i számából kiderül, Kovács a két világháború közötti időszakban mozigépészként dolgozott. Egy, a korral foglalkozó tanulmánykötetből (VASS Henrik és ZALAI K[ARVALICS]. László: *A tájékoztatás intézményrendszere és munkásszolgalmi elitje, 1944–1948*. Trifer Kiadó, Budapest, 1991. 41.) pedig az is tudható, hogy Kovács, „a munkaszolgálatból sikeresen megmenekülő filmszakember – Vas Zoltán segítségével – 1944 decemberében, mindenkit megelőzve Magyar Filmkölcsönző Kft.-t hozott létre, s a Magyar Kommunista Párt csatornáin keresztül felvette a kapcsolatot a szovjet filmek illetékeseivel [...] A szovjet filmek és híradók forgalmazásának kizárólagos jogával ettől kezdve mindvégig az MKP-hoz tartozó vállalatok rendelkeztek.” Ugyanitt szerepel, hogy 1945 januárjában Kovács „a Pest belseje felé nyomuló szovjet alakulatok mögött araszolva” vezeti a majdani óriás vállalat, a MAFIRT alapját képező Könyves Kálmán körüli stúdiók elfoglalását.

¹⁸ Pásztor Bélát, 1945-től a MAFIRT propaganda osztályának vezetőjét, 1946. májusában, az ügynevezett hármass bizottság vizsgálata nyomán elbocsátották. (Lásd a 10. dokumentumot.) Ezt követően bejegyzett dramaturg, illetve felirat- és scenáriumíró. Lásd *Filmművészeti Évkönyv 1948*. Szerk.: LAJTA Andor. A szerző kiadása, Budapest, 1947. 19.

¹⁹ Balázs Béla (1884–1949) író, költő, filmesztéta, kritikus. 1945-től, 13 éves szovjet emigrációjából hazatérve, az általa alapított Filmtudományi Intézet főigazgatója.

²⁰ Gyöngy Pál (1902–1990) zeneszerző, a MAFIRT ügyvezető igazgatója, 1945-ben egyben az Uránia mozi vezetője is.

ba is kilenc tekercs érkezett volna meg. A gondosan megejtett házi vizsgálat végig megállapította, hogy nyolc tekercs film jött csak a házunkba. A kötelességszerű szorgos kutatás során amellet a polc mellett, ahová a filmet altisztünk elhelyezte, találtunk egy üres dobozt, egy szorosan lezárt, nehezen felnyitható üres dobozt, rajta a „Berlin” film cirill írásos orosz vignettájával. Megállapítottuk, hogy ez a bizonyos kilencedik doboz volt legfelül a nyitott filmszállító ládában. Mikor a filmet irodánkból elszállították rendeltetési helyére, ez a doboz nyilván azért került el a többitől, mert üres volt. Teljesen kizárt dolog az, hogy a filmdobozból nálunk valaki kilopta a filmtekerccset. Ehhez sokkal több idő és nyugalom kellett volna, mint ami a forgalmas előszobánkban a tolvajnak rendelkezésére állhatott. Ha valaki filmet akar lopni ilyen forgalmas helyen, akkor gyorsan a kabátja alá, vagy a hátizsákjába, vagy a hóna alá csapja a filmet dobozostól együtt. Az egy filmvállalatnál még csak feltűnő sem lett volna. Semmi esetre sem fog egy tolvaj egy nehezen felnyitható doboznál dolgozni, hogy belőle filmet kivegye, a dobozt visszacsukja, eldobja, vagy a meztelen filmtekerccsel, ami nagyon feltűnő, elinaljon. A film kópiából egy felvonás hiányzott, mikor a kópia ide érkezett. Ez a felvonás ott maradt, ahol a filmet utoljára vetítették. Logikailag és szakszerűen el is lehetett képzelni, hogy ahogy az egyes felvonásokat levétítették, visszarakták a dobozába, a dobozával pedig felvonásonként a ládába. Legfelül volt a nyolcadik felvonás filmje a dobozban és ennek tetején a hiányzó kilencedik felvonás üres doboza. Ez a felvonás a gépben maradt, ott, ahol utoljára lejátszották. A láda tetején lévő üres dobozra nem lévén szükség, azt egyszerűen a polcra félretették. A filmmel telt dobozokat annak rendje és módja szerint rendelkezési helyére juttatták.

Semmi nem bizonyítja, hogy hozzánk a filmnek kilenc felvonása került volna el, ellenben minden jel arra mutat, hogy a kilencedik felvonásnak csak üres doboza jutott el hozzánk.

Ezért leszögezzük, hogy bennünket a „Berlin” című film eltűnt kilencedik felvonásával kapcsolatban semminemű felelősség nem terhelhet. Fentieket jelen jegyzőkönyvhöz mellékelte filmtörzslap is alátámasztja.

Budapest, 1945. július 23.

Gyöngy Pál, ifj. Szabó Ferenc, [olvashatatlan név], Graf Éva, Pásztor [Béla], Kovács István

3. dokumentum

Kovács István levele az MKP Központi Titkárságának, 1945. július 26.

Június hó 14-én a Titkársághoz az orosz filmek ügyében és a Moszkvából küldött Piszkariev magatartását illetően beadványt intéztem,²¹ amelyet sürgős állásfoglalás céljából az alábbiakban kivonatossan megismétlek, illetve az azóta történetekkel kiegészítetek:

Elsősorban mellékelem a MAFIRT kebelébe tartozó mozik vezetőinek hozzám intézett beadványát²² az orosz filmek ügyében. A magam részéről teljes mértékben helyt adok a beadványban foglaltaknak és azt kiegészítem a következőkkel:

Az orosz filmeket válogatás nélkül és tetszés szerinti mennyiségben kapjuk, közvetlenül Moszkvából anélkül, hogy erre legalábbis előzőleg egy avizót kapnánk. Vagyis ez azt jelenti, hogy olyan mennyiségű és minőségű filmeket küldenek, olyan időben, amikor azt akarják. Több ízben fordultam levélben már a kezdet kezdetén a moszkvai filmügylek intézőségéhez, hogy teremtsünk valami rendszert Magyarország orosz filmellátása terén és fogadják el a mi propozíciónkat, sajnos eredménytelenül. A filmek rendszertelen összevisszaságban való küldése megakadályozza azoknak erkölcsi és anyagi kihasználását. Többször előfordult, hogy érkezett 1 kópiás film, 2 kópiás film, 3 kópiás film, minden különösebb indok nélkül, előfordult az, hogy amiből inkább több kópia kellett volna, kevesebb jött és viszont, előfordult több ízben az, hogy a filmet már régen lejátszottuk és el is felejtettük, akkor érkezett meg a film negatívja. A fotó és reklámanyag, ami a filmek népszerűsítését szolgálná, rendkívül korlátozott mértékben és még rendszertelenebbül érkezik. Mindezeket azért tartottam szükségesnek elmondani, mert minden igyekezetem ellenére ezen az állapoton a mai napig sem tudtam változtatni.

Mindezekhez – bármilyen groteszkül hangzik – újabb súlyos nehézség is hozzájárul éspedig az, hogy Piszkariev, a Soyuzintorgkino megbízottjaként május 1-jén Budapestre érkezett és azóta is itt van. Azt reméltük, hogy munkánkat elősegíti majd és az előbb vázolt és neki is naponta előadott nehézségeinket meg fogja könnyíteni – sajnos ebben a feltevésünkben nagyot csalódtunk. Piszkariev sem kellő intelligenciával, sem áttekinthetőséggel nem rendelkezik és nem ismeri, de nem is ismerheti ilyen rövid idő alatt a magyar filmpiac lehetőségeit, specialitásait, stb. Igen objektívek va-

²¹ E beadványnak nem sikerült nyomára bukkanni.

²² Lásd az 1. dokumentumot.

gyunk, ha azt állapítjuk meg, hogy egyetlen ténykedése az akadékoskodásban merül ki. Ezt a megállapításomat, amit – hangsúlyozok – igen szerényen teszek meg, a MAFIRT velem dolgozó egész vezetősége és egyéb munkatársai megerősítik. Erőszakosan, agresszíven, követelőzően akarja az orosz filmek gyors egymásutánban való műsorra tűzését megvalósítani, nyilván azért, hogy ezzel magának érdemeket szerezzen, de nem törődik azzal, hogy a színház rentábilis marad-e ilyen műsorpolitika mellett, vagy pedig a gazdasági lehetetlenülés állapotába jut. Tehát röviden: minden igyekezetével eredményt akar felmutatni, ugyanakkor a minimális segítséget sem nyújtja nekünk arra, hogy a fenti bajokon legalább részben segítsen. Naponta itt van az irodában, a legforgalmasabb órákban, minden nap ugyanazt a problémát, minden nap egyre erőszakosabban követeli, hogy hol és mikor mennek orosz filmek, beleköt a mi ügymenetünkbe, minden elképzelhető kifogásol, semmi sem jó, semmi sem megfelelő, egész ügyrendünket, műsorpolitikánkat, amely egyébként bennünket igazol, teljesen felkavarja. Ez a magatartás nemcsak nekünk árt gazdaságilag, de árt magának az orosz film presztízének is. Az orosz film presztízse csak úgy menthető meg, ha e filmeket nem ésszerűtlen, rapszodikus egymásutánban tűzzük műsorra, hanem a műsorokat variáljuk, mert nem lehet filmkölcsonzői politikát a mozi terhére folytatni. Ui. nem jövedelmez a mozi és nem kap kölcsöndíjat a filmkölcsonző sem, ha a film rosszul megy.

Az utóbbi időben (ez már kiegészítése az előző beadványomnak) már-már azt hittük, hogy ezek az anomáliák megszűnnek és sikerül normális kapcsolatot Piszkarievvvel megteremtünk. Nem így történt. Konkrét esetek:

Az összes filmjeinket már felirattal elláttuk, a filmek kihelyezése minden elképzelést felülmúlóan, gyönyörűen sikerült, hogy egyebet ne mondjak, a múlt héten pld. *4 premierünk volt*, amire idáig még egy magyarországi vállalatnál sem volt példa. Ezen a téren tehát kifogásolnivaló nem is lehetett. Új akadékoskodást kellett keresni. Követelte, hogy a Híradó mozi, amely vállalatunk egyik legjobb mozija, a filmeket ezentúl százszázalékos kölcsöndíjért játssza, nem úgy mint eddig, fix díjért. Ha ezt a feltételt elfogadtam volna, a Híradó mozi gazdasági bázisként többé nem jöhetett volna komoly számításba. De ez még ma sem elintézett kérdés.

Más: az Uránia játssza a „Világos út” c. filmet, amely meglehetősen hosszú és éppen ezért csak a MAFIRT krónikát és Rákosi miskolci látogatását²³ játsszuk hozzá. Követelte, hogy miután a film hosszú és ösze-

²³ A Filmhíradó névtelen munkatársai készítették a tudósítást Rákosi Mátyás látogatásáról és a nagygyűlésen mondott beszédéről. Lásd: *Magyar Filmográfia. Rövidfilmek, 1945–1960*. Magyar Filmtudományi Intézet és Filmarchívum, Budapest, 1979. 17.

rinte ezért nincs iránta nagy érdeklődés, rövidítsük meg az előadást úgy, hogy a MAFIRT krónikát és a Rákosi-beszédet a műsorból kihagyjuk. Ezen az ügyön egy egész délelőtt vitatkoztunk, amíg meg tudtam győzni, hogy inkább a nagyfilmet rövidítsük meg. Ez csak néhány kiemelkedőbb konkrétum, de e mellett van számos és naponta ismétlődő, hasonló más is, amit szóbelileg bármikor szívesen részletezek.

Már egy hónappal ezelőtt közöltem vele azt, hogy az új szezon szeptemberben veszi kezdetét és ehhez alaposan fel kell készülnünk. Statisztikailag bebizonyítottam, hogy az új szezonban legalább 100 új orosz filmre van szükségünk, az erre vonatkozó precíz kimutatást mellékelem.²⁴ Felelősségem teljes tudatában nyomatékosan hangsúlyozom, hogy soha alkalmasabb lelki és tárgyi időpont nem volt ahhoz, hogy az orosz filmeket kellőképpen bevezessük Magyarországon, mint most. Ugyanis német, olasz, francia és magyar film nincs, amerikai csak nagyon kevés van, tehát a lehetőség az orosz filmek javára beláthatatlan. Ezt a körülményt több ízben nyomatékosan Piszkarievvel is közöltem, kértem őt, hogy menjünk ki együtt Moszkvába, miután nagy horderejű kérdésről van szó és együttesen járjunk el az ügyben. Közöltem azt is, hogy Magyarország és Budapest legszebb, legelőkelőbb, ún. monumentális filmszínháza a Royal Apolló augusztus 20-án nyitja meg kapuit és erre a megnyitóra egy átütő sikerű, reprezentatív orosz műsort szeretnénk. Mindent megígért és ma 1 hónappal az új szezon kezdete előtt és 3 héttel a Royal Apolló megnyitása előtt még a címét sem tudjuk azoknak a filmeknek, amelyeket kapni szeretnénk és a legnagyobb zavarban vagyunk a Royal Apolló megnyitó műsorát illetően. Piszkariev vagy nem képes ezt a problémát kellőképpen felfogni, vagy tehetetlen.

A napokban irodánkba szállította „Berlin” c. riportfilmet, amelyből – mint utólag kiderült – az utolsó felvonás hiányzott, illetve az utolsó felvonás helyett csak az üres doboz érkezett meg.²⁵ Ez úgy történt, hogy ahol a filmet előzőleg játszották, az utolsó felvonás benne maradt a gépben. Ilyesmire egyébként már többször volt példa a filmszakmában. Ő természetesen nekünk tulajdonítja az utolsó felvonás hiányát azzal, hogy azt innét, az irodánkából lopták el. Kérdezem, vajon kinek lenne szüksége egy ismeretlen film egy felvonására úgy, hogy azt egy nehezen nyitható dobozból kiveszi és a dobozt otthagyja?

Nagykanizsán és Pécsen az ottani orosz parancsnokság az „Este 6 óra... háború után” c. film²⁶ 1–1 kópiáját elvitette azzal, hogy az orosz

²⁴ Ez a kimutatás hiányzik a levél mellől.

²⁵ Lásd a 2. dokumentumot.

²⁶ *Vsesztyi csaszov vecsera poszle vojni* (magyar forgalmazási cím: *Este hatkor háború után* – Ivan Pirjev, 1944).

film lévén, tehát az az övék. Ezt a körülményt jelentettük Piszkarievnek, válasza az volt, hogy mi vagyunk felelősek azért, hogy az orosz katonai parancsnokság a filmeket elvitte. Kénytelen vagyok feltenni a kérdést: normális állapotnak minősíthető-e a vele való együttműködés?

Fentieket összegezve ismételten kérem a Titkárságot, hogy politikai súlyával hasson oda, hogy kívánságunkat akceptálják Moszkvában és vegyék tudomásul azt, hogy a magyar filmpiacot mi sokkal jobban ismerjük és sokkal jobban tudjuk, hogy mit lehet és mit kell csinálni, mint Piszkariev. Meg vagyok róla győződve, hogy pártérdek is az, hogy az országot megfelelő minőségű és mennyiségű orosz filmmel lássuk el és ezért kérem, tegyék lehetővé, hogy valaki ebben az ügyben közvetlenül tudjon akár Moszkvában, akár itt Pesten felelősséggel, nyugodt légkörben tárgyalni.

És végül főleg azt kérem, hogy a nehézségek ellenére is az alaposan és tervszerűen folyó munkásságunkat ne zavarja meg senki értelmetlen, erőszakos törekvéseivel, mert a gazdasági válságon túl, ami ebből következik, az orosz film presztízse is súlyos csorbát fog szenvedni, amit pedig feltétlenül meg kell akadályoznunk.

Szabadság!

Kovács István

4. dokumentum

Kovács István beszámolója Révai Józsefnek az orosz film helyzetéről, 1945. szeptember 14.

Révay József²⁷

Titkárság,

Budapest, Akadémia u. 17.

Folyó hó 14-én kelt levelükre²⁸ válaszolva közöljük, hogy a LENIN filmet²⁹ ma, szeptember 14-én pénteken bezárólag játszottuk utoljára a Royal Apollóban, tehát összesen 7 napig. Azért ilyen rövid ideig, mert amint azt már annak idején közöltük, a film minden erkölcsi siker ellenére gazdasági vonatkozásban bukást jelentett a színház számára. Egész

²⁷ Helyesen: Révai József (1898–1959) kommunista kultúrpolitikus.

²⁸ A minden bizonnyal felelősségre vonó levél nem került elő.

²⁹ *Lenyin v 1918 godu* (Mihail Romm, 1939).

napi bevételei nem haladták meg egy telt ház összegét. Ezért kénytelenek voltunk 7 nap után a műsorról levenni. Ezzel kapcsolatban megismételjük álláspontunkat, amely szerint ez a film az Urániában, amely színházban az orosz filmek már eléggé be vannak vezetve, sokkal nagyobb és megérdemeltebb sikerre tarthatott volna számot, mint megnyitóműsorként egy olyan színházban, amelynek teljesen új és orosz filmhez még nem szokott közönsége van. Természetesen az úgynevezett utánjátászó mozikban a LENIN 1918. rövidesen műsorra kerül majd, előreláthatólag a Ságvári, Pátria és a Szabadság³⁰ mozikban október közepe táján. E három mozi után folyamatosan sor kerül a többi pesti kisebb mozikban való lejátszásra is. Addig az ideig, ameddig az úgynevezett és fent felsorolt utánjátászó színházakban a LENIN 1918. további bemutatásra kerül, tehát cca. október közepéig, addig a nagyobb vidéki városokban és Budapest környékén fogjuk a filmet bemutatni.

A jövő héten, szeptember 18-án, kedden, a Scála mozikban a HULLÁMOK FELETT,³¹ ugyancsak ezen a napon a Corvin moziban³² pedig a MOSZKVA KÉK EGE³³ c. orosz filmet fogjuk bemutatni és ezzel az összes eddig kapott orosz filmeket bemutattuk.

Az új szezonra, amely most kezdődik, idáig összesen 8 filmet kaptunk, amelyek a következők:

MUZSIKA SZÁRNYÁN

4 SZÍV

MAGAS JUTALOM

GORKIJ GYERMEKKORA

GRAND [sic!] KAPITÁNY GYERMEKEI

HALHATATLAN ÖRDÖGÖK

SCALOV A REPÜLŐ

VÁRJ REÁM.³⁴

³⁰ A Ságvári mozi 1935-ben az Üllői út elején Savoy néven kezdte meg a vetítéseket. 1945-től rövid ideig viselte csak az 1944-ben meggyilkolt illegális kommunista Ságvári Endre nevét, ezt követően a mai napig Vörösmarty néven üzemel. Az 1933-ban nyílt Pátria – később Csokonai – mozi a Népszínház utca 13. szám alatt működött az 1990-es évek végi bezárásáig, a Szabadság mozi a Bartók Béla út 64. szám alatt üzemelt, később Bartók mozivá keresztelték át, az 1990-es években szűnt meg.

³¹ *Ja – csemomorec* (Alekszandr Macseret, 1944).

³² A Corvin mozi – Corvin Filmpalota néven – ma is üzemel az Üllői út Ferenc körút sarkán, a Corvin közben.

³³ *Nyjebo Moszkvi* (Julij Rajzman, 1944).

³⁴ *Muzikalnaja isztorija* (Alekszandr Ivanovszkij, 1940); *Szerdca Csetirjoh* (Konsztantyin Jugyin, 1941); *Viszokaja nagrada* (Jevgenyij Snejder, 1939); *Gyetsztvo Gorkogo* (forgalmazási cím: *Ködös ifjúság*, illetve: *Gyermekéveim*, Mark Donszkoj, 1938); *Gyetyi kapitana Granta* (Vlagyimir Vajnstok, 1936); *Kascsej Besszmertnij* (forgalmazási cím: *A bűvös sapka*, Alekszandr Rou, 1944); *Valerij Cskalov* (forgalmazási cím: *A felhők titánja*, Mihail Kalatozov, 1941); *Zsgyi menyá* (Alekszandr Sztolper, 1943).

A 8 film közül idáig csak kettőnek, éspedig a MUZSIKA SZÁRNYÁN és a 4 SZÍV c. filmeknek kaptuk meg a feliratlistáját és ezt a kettőt már el is láttuk feliratokkal. A MUZSIKA SZÁRNYÁN c. film az Uránia mostani műsora után, a 4 SZÍV-et pedig a Royal Apolló mostani műsora után fogjuk bemutatni. A többi 6 film bemutatására vonatkozólag csak akkor tudunk nyilatkozni, ha a feliratlistákat Moszkvából megkaptuk, amit egyébként már táviratilag meg is sürgettünk.

A Híradó moziban³⁵ hatodik hete fut a BERLIN c. film oly nagy sikerrel, hogy még csak megközelítően sem mondhatjuk meg azt, hogy mikor tudjuk a műsorról levenni.

Az a körülmény, hogy Budapesten e pillanatban aránylag kevés orosz film fut, az éppen a fentiekből kifolyólag azt jelenti, hogy már minden filmet lejátszottak a mozik. Vidéken azonban minden orosz film minden kópiája szinte túlzottan van kihasználva, ahol egy újabb mozi nyílik, azt azonnal orosz filmmel látjuk el.

Amennyiben újabb és több orosz filmet kapunk az új szezonra, mint ahogy ezt már hónapokkal előbb nyomatékosan sürgetőleg kértük, felkészülten és tervszerűen fogjuk azokat megjelentetni.

Elvtársi üdvözléssel
Kovács István

5. dokumentum

Kovács István probléma-összefoglalója a Soyuzintorgkino budapesti képviselőének, 1945. október 8.

Az orosz filmek magyarországi helyzete ügyében már számtalan beadványt, levelet intéztem az összes illetékesekhez. Írtam Barulin tanácsos³⁶ úrnak, Gurkin őrnagy³⁷ úrnak, Piszkariev őrnagy úrnak, a Kommunista Párt Központi Vezetőségének, a Szovjet–Magyar Művelődési Társaságnak és írtam közvetlenül Moszkvába is.³⁸ Beadványaimnak röviden az volt a lényege, hogy az orosz film presztízse érdekében, valamint a

³⁵ A Híradó mozi az Erzsébet körút, Dohány utca sarkán működött, a rendszerváltás után néhány esztendővel zárta be kapuit.

³⁶ Barulin tanácsos személyéről nem sikerült közelebbi adatot megtudni.

³⁷ Gurkin, Vlagyimir Vasziljevics (1923 –?) őrnagy, később vezérőrnagy, a Szövetséges Ellenőrző Bizottság (SZE) szovjet munkatársa.

³⁸ E leveleket nem sikerült megtalálni.

jól felfogott üzleti és gazdasági szempontok figyelembevételével helytelennek kell minősítenem a Soyuzintorgkinónak velünk szemben tanúsított olyan magatartását, amely szerint olyan mennyiségű és minőségű filmet küldenek, olyan időpontban hozzánk, amilyent és amikor csak azt ők akarják, vagyis mindez teljesen a Soyuzintorgkinótól függ anélkül, hogy bennünket az előbb említettekben a legkisebb beleszólás is illetne. Hangsúlyoztam azt, hogy a magyar piac sajátosságait sokkal jobban ismerhetem, mint bárki a Szovjetunióban. Függetlenül a filmek minőségétől, amellyel kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy az utóbbi időben egy kisebb javulás állott be, súlyosnak és hátrányosnak találok azt, hogy a filmek küldése a legrendszeretlenebbül, a legrapszodikusabban történik. Amíg a híradó és dokumentáris filmek küldése viszonylag rendszeresen és folyamatosan történik, ugyanakkor az újjátékfilmek küldésének időpontja tekintetében a legcsekélyebb támpontunk sincs, olyannyira, hogy eddig még soha nem tudtunk számítani arra, hogy programunkban mikor tudunk helyet adni az orosz filmeknek.

Nyár derekán, tehát a szezon előkészítésére szánt időben, statisztikailag is kimutattuk Piszkariev őrnagy úrnak, hogy a jövő szezonra, az 1945/46-os évadra, amely szeptemberben kezdődik és májusig tart, a német, olasz, francia, stb. filmek kiesése miatt mintegy 100 orosz filmre van szükségünk. Bebizonyítottuk, hogy az orosz filmek térhódítására soha alkalmasabb lehetőség nem nyílt és talán nem is nyílik mindaddig, amíg az amerikaiak a maguk filmoffenzíváját meg nem kezdik, mint most. Hangsúlyoztuk, hogy színházaink műsorát úgy akarjuk felépíteni, hogy azoknak gerincét az orosz filmek képezzék. Tettük ezt két szempontból: elsősorban azért, mert a Kommunista Párt vállalata vagyunk és másodsorban azért, mert képviselője is vagyunk a Soyuzintorgkinónak. Sürgetőleg kértük, hogy ha a kért filmmennyiséget nem is tudják leszállítani egyszerre, vagy még kisebb részét sem tudnák egyelőre rendelkezésünkre bocsátani, legalább a küldendő filmek címét és reklámanyagát küldjék el, hogy kellő időben a megfelelő propagandát kifejthessük. Kérésünknek mind a mai napig nem tettek eleget, október elején vagyunk, benne vagyunk az új szezonban és fogalmunk sincs arról, hogy milyen orosz filmeket fogunk játszani.

Augusztus végén Piszkariev őrnagy úr elhozott Prágából részünkre 6 orosz filmet: „Grant kapitány gyermekei” – „Várj reám” – „Magas jutalom” – „Halhatatlan ördögök” – „Gorkij gyermekkor” és „Cskalov pilóta” – c. filmeket.

Ezekhez a filmekhez sem montázslista, sem reklámanyag nem volt. Sem montázslistát, sem reklámanyagot Piszkariev őrnagy úr határozott

ígérete, sőt többrendbeli sürgető távirat ellenére mind a mai napig nem sikerült kapnunk úgy, hogy a filmek elhelyezése, propagálása és bemutatása azok nélkül egyelőre lehetetlen, vagy legalábbis óriási nehézségekbe ütközik.

Ezek a panaszaim az orosz filmek ügyében, amelyekből önként adódik, hogy mi a kérésem.

Általában egy sajnálatos kettősséget kell megállapítanom, amíg a Szovjetunió abszolút kereskedelmi értelemben kezel bennünket és látzólag nem törődik azzal, hogy milyen filmek kerüljenek Magyarországra – ugyanakkor politikai részéről a legerőteljesebb kívánság nyilvánul meg az orosz filmek presztízsének megerősítése és azoknak kellő módon való forgalmazása érdekében.

Kérésem röviden tehát: a filmeket lehetőleg mi magunk válasszuk ki (ezzel természetesen nem azt mondom, hogy csak elsővonalbeli filmeket fogunk választani, mert tudjuk azt, hogy a gyengébb minőségű anyagot is el kell helyezni) –

időben, és pontosan szállíttassanak a filmek,
megfelelő reklámanyag és a montázslisták kíséretében.

Külön meg kell jegyeznem, hogy milyen fontos az ún. keskenyfilm-probléma.

Magyarországon jelenleg cca. 350–400 keskenyfilm-működik, a politikai vonal szempontjából éppen a legfontosabb, a legszegényebb, a legföldhözragadtabb rétegek által lakott területeken. Amikor azt mondom, hogy az orosz filmnek vidéken sokkal nagyobb sikere van, mint a fővárosunkban, akkor egyúttal rámutattam arra is, hogy a vidéki keskenyfilmeknek orosz keskenyfilmmel való ellátása milyen rendkívül fontos politikai és gazdasági jelentőséggel is bír. Néhány orosz filmet mi magunk laboratóriumában le is keskenyítettünk, ezzel azonban a probléma még nem oldódott meg. Kérem, hogy az illetékesek ezzel a kérdéssel olyan értelemben foglalkozzanak, hogy részünkre vagy normál negatívot, illetve dubnegatívot küldjenek, amelyről mi tetszés szerinti keskenyfilm-kópiát tudunk előállítani, vagy közvetlenül erre a célra küldjenek orosz keskenyfilm-kópiákat. Sőt, ha lehetséges lenne, átmenetileg gépek küldését is fogjuk kérni. (16 mm-es gépeket.)

Hogy ez a probléma mennyire fontos és mennyire nemcsak bennünket érdekel, bizonyítja legjobban az, hogy legutóbbi bizalmas értesüléseim szerint az amerikai Metro cég levelet kapott New York-i központjától, amelyben utasították az itteni képviselőt, hogy a legszeleesebb és a legnagyobb méretű organizációt teremtse meg a legrövidebb időn belül arra, hogy nagy mennyiségű és kiváló minőségű amerikai Metro keskenyfilm-

mel lássa el a magyar keskenyfilmpiacot. Ez az utasítás, mint értesültem, nemcsak a meglévő keskenyfilmipiac ellátásra szorítkozik, hanem egyúttal azt is jelenti, hogy a normál mozikat ahol lehet különleges keskeny gépekkel és a Metro által majd a későbbiekben rendelkezésre bocsátott tökéletes és kitűnő 16 mm-es keskeny hangos gépekkel háttérbe szorítják. Ha utalok arra, hogy Amerikában már 1000 személyes keskeny-mozik is vannak, akkor nem nehéz elképzelni azt, hogy technikailag tökéletesített keskenyberendezés megfelelő műsorokkal mennyire fel fogja venni tudni a harcot a normál mozik ellen. Véleményem szerint ez az eset kb. hasonló ahhoz az évhez, amikor a némafilmet felváltotta a hangosfilm.

Ezzel kapcsolatban még megjegyezni kívánom, hogy tökéletesen felszerelt laboratóriumunkban Délkelet-Európában egyedül csak mi vagyunk képesek 16 mm-es keskenykópiákat elkészíteni. Ezt kérem annál is inkább tudomásul venni, mert Romániában, Bulgáriában és Jugoszláviában éppen olyan nagy probléma a keskenyfilm bemutatása politikai szempontból, mint nálunk.

A napokban beadványt intéztünk a Külkereskedelmi Hivatalhoz, amelyben kértem azt, hogy az orosz–magyar árucseré-forgalmi egyezmény keretén belül laboratóriumunk és gyárunk részére a szovjetből filmnyersanyagot kapjunk.³⁹ A nyersanyag ellenértékét laboratóriumi munkával kívánjuk kompenzálni. Ha szovjet részről elhatározzák, ugyanúgy, mint néhány esztendővel ezelőtt az amerikaiak tették, azt, hogy a délkelet-európai államoknak kópiával történő ellátása Budapestről történik, akkor ez a kérdés is megoldást nyerhet. A háború előtt az amerikai cégek délkelet-európai központja Budapesten volt, innen látták el az összes környező államokat kópiával és a laboratóriumi munkát nyersanyaggal fizették. Ma ez a lehetőség, különös tekintettel arra, hogy a szovjetfilm piaca olyan óriási mértékben növekedett, hogy azt véleményem szerint maga a szovjet egyelőre csak nehezen tudja ellátni, sokkal nagyobb mértékben fennáll a szovjet részére annál is inkább, mert ezek a laboratóriumok ma mind a MAFIRT, a Kommunista Párt vállalatának kezelésében és birtokában vannak.

Mindezen felül külön téma a küldött kópiák állapota. Minden eddigi kópiáról külön javítólap és jegyzőkönyv készült és sajnálattal konstatáljuk, hogy nemcsak hogy nem alkalmasak premierszínházban való lejátzásra, hanem ilyen kópiák ellen még a legkisebb külvárosi, vagy vidéki mozi is panaszt emelne.

³⁹ E beadványt (Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltár (a továbbiakban PIL) 274. f. 23/24. ó. e. 11.), mint tárgyunkhoz szorosan nem tartozót, nem közöljük.

Úgy hiszem, hogy a problémák sokkal nagyobb horderejűek gazdasági, kulturális, ideológiai és politikai szempontból egyaránt, semhogy azokat itt Budapesten, levelezés formájában megoldani lehessen. Éppen ezért ezúton is ismételten kérem az összes illetékeseket, tegyék lehetővé azt, hogy az orosz–magyar filmkapcsolatok mielőbb megteremtése céljából sürgősen Moszkvába utazzam.

Teljes tisztelettel

6. dokumentum

Aláíratlan Mafirt-feljegyzés az Uránia mozi jogállásáról.

1946. március 14.

Tényállás

A Magyar Kommunista Párt rohammunkával helyreállította 1945. január végén az Uránia filmszínházat és azt február 3-án „Az oreli csata” c. orosz filmmel megnyitotta. Azóta is a filmszínház főképpen orosz műsort játszik. A Magyar Kommunista Párt által alapított és kizárólagos tulajdonát képező Magyar Filmipari RT. (MAFIRT) kapta meg a belügyminisztériumtól a mutatványi engedélyt 20 évi időtartamra. Ugyanez a cég képviseli kizárólagos joggal Magyarország területére a moszkvai Sovexportfilmet.

Tulajdonjogilag legjobb tudomásunk szerint a helyzet a következő: az ingatlan maga a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumé, amelytől a MAFIRT a helyiséget bérlí és ezért a megállapított bérösszeget, adókkal együtt, szabályosan fizeti. Az Uránia mozi berendezése – ez alatt értjük a vetítőterem belső berendezését – az „Uránia magyar tudományos színházegylet Rt.” tulajdonát képezi, amelynek nevében eddig nem jelentkezett senki és így feltehető, hogy ennek részvényei az UFA⁴⁰ birtokában voltak.

Az Uránia szuterénhelyiségében levő üzemanyagraktár és kereskedelmi osztály teljes egészében, igazolhatóan a MAFIRT tulajdona. Ez a helyiség eredetileg légvédelmi óvóhely volt és azt a MAFIRT üresen vette birtokába.

⁴⁰ A magyarországi UFA Filmipari és Filmkereskedelmi Rt. német anyavállalatát a berlini Universum Film Aktiongesellschaftot 1911-ben alapították. Az Amerikai Egyesült Államok valamint az Egyesült Királyság a második világháború befejezése után – a Szovjetunió javára – lemondtak minden jóvátételi követelésükről a Németország keleti megszállási körzetében lévő német vállalatokkal szemben. Erre hivatkozva tartott igényt a Sovexportfilm a Magyarországon lévő német érdekeltségű filmszínházakra (is).

7. dokumentum

Aláíratlan (valószínűleg Gyöngy Pál által az MKP vezetésének címzett) jelentés az Uránia mozi ügyében, 1946. április 24.

Április 18-án megjelent központi irodánkban Klimanov nevű orosz mérnök,⁴¹ a Jóvátételi Hivatal által kibocsátott végzéssel, amely szerint az Uránia Tudományos Filmszínház Rt. részvényeinek 98%-a a Szovjetunió tulajdonát képezi. Ugyanakkor megbeszélte velünk azt, hogy másnap meglátogatja könyvelésünket, amely alkalommal 84 kérdésre kíván felvilágosítást. Április 19-én meg is jelent hivatalunkban, ahol Fonó cégvezető úr rendelkezésére állott és a kért felvilágosításokat nagy részben megadta – azokat, amelyeket nem tudott azonnal megadni, erre a hétre ígérte.

Április 23-án meghívásra megjelentem Klimanov mérnök úr hivatalában (Bajza u. 27., Benczúr u. 17.), ahol azzal a kívánsággal fogadott engem, hogy az Uránia filmszínházat azonnal adjuk át, miután az a Szovjetunió tulajdonát képezi. Én Klimanov kérését elutasítottam azzal, hogy habár a filmszínház berendezése a Szovjetunióé, az épület tulajdonosa a magyar Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium, amellyel szemben mi vagyunk a bérlők és a Belügyminisztérium által kiállított mutatványosi engedély birtokosai is vagyunk és így a moziban joggal kizárólag csak a MAFIRT játszhat. Klimanov mérnök úr ezzel szemben azt az álláspontját fejezte ki, hogy a Belügyminisztériumnak nem lett volna szabad kiadnia a mutatványosi engedélyt a MAFIRT részére, mert ez a múltban az Uránia Tudományos Filmszínház Rt. nevére szólt, így német cégnek juttatott és ezzel automatikusan, a fegyverszüneti feltételek értelmében a Szovjetunió lép minden engedély birtokába. Én ezzel szemben megmaradtam eredeti álláspontomnál és nem voltam hajlandó a színházat átadni, csak abban az esetben, ha a Belügyminisztériumtól ugyanolyan végzést kapnánk, mint amilyent kaptunk a berendezés szempontjából a Jóvátételi Hivaltaltól. Klimanov mérnök úr erre azt mondta, hogy ők ilyen értelemben a Belügyminisztériummal érintkezésbe fognak lépni, hogy az engedélyt a maguk részére megszerezzék.

Felvettem azt a kérdést, hogy a MAFIRT nem kaphatná-e bérbe a Szovjetuniótól a moziberendezést. Klimanov azt mondta, hogy erről egyelőre szó nem lehet, mert ők maguk akarják a mozit hasznosítani. Meg is kérdezte tőlem azt, hogy a jelenlegi igazgató hajlandó volna-e az

⁴¹ Személyéről a dokumentumban található utalásoknál többet nem sikerült kideríteni.

ő szolgálatukba átlépni, amire azt mondtam, hogy erre nem tudok nyilatkozni, mert egy olyan kitűnő szakemberről van szó, akire a MAFIRT esetleg más helyen számít. Klimanov felkért arra, hogy amennyiben sor kerülne egy új igazgató beiktatására, vagy annak személyének kiválasztására, legyünk segítségükre.

Ezek után elém tette a mellékelt kötelezvényt,⁴² amelyet hosszabb habozás után aláírtam azért, mert amikor ezt az iratot nem akartam aláírni, Klimanov mérnök csodálkozva állapította meg, hogy nyilván nem akarjuk kellő gondossággal kezelni az ő tulajdonukat képező berendezést és a vállalkozást ilyen szellemben tovább vezetni. Tehát végeredményben abban maradtam, hogy addig, amíg a Belügyminisztériumtól egy olyan értelmű végzés nem érkezik, hogy engedélyünk megszűnt és a Szovjetunióra száll át, a moziban mi játszunk.

Ma délelőtt leltár szerint át kell adnunk az Uránia filmszínház teljes berendezését, ami meg fog történni.

*

Most telefonált Klimanov mérnök úr, hogy az átadás holnap, április 25-én, déli 12 órakor fog megtörténni. Feltehető, hogy abban a reményben halasztották el az ügyet, hogy addig azt a Belügyminisztériumban elintézik.

8. dokumentum

Gyöngy Pál összefoglalója az Uránia mozi ügyében Farkas Mihálynak, 1946. május 16.

Farkas Mihály elvtársnak
J e l e n t é s Uránia-ügyben

1946. március 13-án megjelent az Uránia filmszínházban Brett alezredes,⁴³ aki annak a kívánságának adott kifejezést, hogy az igazgatóság részéről valakivel tárgyalni óhajt az Uránia filmszínház ügyében. Március 14-én a MAFIRT részéről Gyöngy Pál igazgató és dr. Feri Sándor,⁴⁴

⁴² Az említett kötelezvény hiányzik a feljegyzés mellől.

⁴³ Angolosan hangzó neve ellenére Brett alezredes – az itt közölt iratok tanúsága szerint – a SZEB szovjet munkatársa.

⁴⁴ Feri Sándor (1895–1986) az illegális KMP tagja; jogász, pártfunkcionárius, 1950 és 1957 között a Legfelsőbb Bíróság bírójá.

az MKP ügyésze megjelentek az Uránia irodájában és megbeszélést folytattak nevezett alezreddessel. Az alezredes tudomásunkra hozta, hogy a potsdami egyezmény értelmében az Uránia filmszínház, mint volt német vagyon, a Szovjetuniót illeti és kérte a berendezési tárgyakról készült leltárt. A tárgyalás barátságos hangulatban folyt és az alezredes, miután tudomást szerzett arról, hogy a MAFIRT az MKP tulajdona, kijelentette, hogy valószínűleg nem lesz akadálya annak, hogy az Urániát annak idején nekünk adják bérbe. A leltárt elkészítettük és a mellékelt, március 14-én kelt tényállással együtt az alezredes úrnak beküldöttük.

A további fejleményekről beszámol Gyöngy igazgatónak ugyancsak mellékelt, április 24-ről keltezett jelentése.⁴⁵

A jelentésben említett Klimanov mérnök április 25-én megjelent a MAFIRT központi irodájában és különböző kereskedelmi természetű kérdésekre adminisztrációnk vezetőjétől kért és kapott felvilágosításokat. Az összes eddig lefolyt tárgyalásokról mind a Dunavölgyi Bank és Kereskedelmi Rt-nek, mind Csillag Miklós⁴⁶ elvtársnak megküldöttük jelentéseinket.

Május 2-án Csillag elvtárs arról értesített bennünket, hogy az illetékes tényezőkkel (Szviridov⁴⁷ tábornok és Nikolajev⁴⁸ őrnagy) folytatott tárgyalásai azzal az eredménnyel végződtek, hogy az Urániát, később megállapítandó feltételek mellett, a MAFIRT-nak bérbe adják és ez ügyben semmi további teendőnk nincs.

Még közben megkértük a Szovexportfilm magyarországi képviselőjét, Piszkariev urat, hogy ez ügyben érdekünkben járjon el, amit meg is ígért.

Május 8-án megjelent központi irodánkban Piszkariev úr és bejelentette azt, hogy a Szovjetunió magyarországi vagyonát kezelő Hivatal az Uránia filmszínházat a Szovexportfilm magyarországi képviselőjének adja át hasznosításra. Röviddel utána megjelent Klimanov mérnök és ugyanezt aényt közölte vezetőségünkkel. Még aznap délben leltár szerint átvették az Uránia filmszínház teljes berendezését és ténylegesen is birtokba vették és mint megbízottjukat dr. Zoltán Lajos urat nevezték meg, akivel nekünk az elszámolásokat meg kell ejtenünk. Erről azonnal értesítettük Csont⁴⁹ elnök urat, aki az átadásnál jelen volt és dr. Zoltán úr megbízását is tu-

⁴⁵ Lásd a 7. dokumentumot.

⁴⁶ Csillag Miklós (1891–1960) 1945–1948 között az MKP KV osztályvezetője, Rákosi Máttyás sógora.

⁴⁷ Svviridov Vlagyimir Petrovics (1897–1963) szovjet altábornagy, a SZEB magyarországi elnökhelyettese.

⁴⁸ Nyikolajev őrnagy, a Szovjetunió magyarországi vagyonát kezelő hivatal vezetője.

⁴⁹ Feltehetőleg Csont Ferenc (1898–1967) tisztviselő, 1945-től a Pénzüntézeti Központ munkatársa, 1950-ben letartóztatták, koncepciós perben elítélték, 1955-ben szabadult.

domásul vette és arra utasított bennünket, hogy a legmesszebbmenő készséggel honoráljuk az összes kívánságokat. Azóta minden nap elszámoltunk a Szovexportfilm megbízottjával, egészen a mai napig, amikor is Szilágyi Pál⁵⁰ vezérigazgató utasítására az elszámolást beszüntettük mindaddig, amíg vagy a Dunavölgyi Bank és Kereskedelmi Rt. Részéről vagy a párt vezetősége részéről más utasítást nem kapunk.

Ma délben 2 órakor felhívott bennünket a Szovjetunió magyarországi vagyonát kezelő Hivatal részéről Nikolajev őrnagy és közölte velünk, hogy helyteleníti ezen intézkedést és az a kívánsága, hogy úgy, mint az elmúlt napokban, továbbra is számoljunk el dr. Zoltán úrral.

Szabadság!
Gyöngy Pál

9. dokumentum

Aláíratlan pártközponti feljegyzés Gyöngy Pálnak az Uránia mozi ügyében adott információiról, 1946. május 16.

Kovács István közölte még, hogy telefonon felhívta őket a Szovexportfilm Rákosi elvtárs azon utasításával kapcsolatban, hogy ne számoljanak el nekik. Nikolajev a beszélgetés szerint nem tudja elfogadni Rákosi elvtárs ezen utasítását, csak ha írásban fogják megkapni, és követelik, hogy továbbra is közvetlenül velük számoljanak és bocsássák a bevételt a rendelkezésükre. Kovács kijelentette, hogy csak Rákosi elvtárstól fogadhat el utasítást, mire azt válaszolták, hogy Nikolajev saját belátása szerint fog cselekedni ebben az ügyben.

Kovács Istvánt újra felhívta a Szovexport és közölte, hogy ragaszkodnak ahhoz, hogy a bevételt fizessék dr. Zoltán kezéhez, ha Rákosi elvtársnak valamilyen utasítása van, forduljon hozzájuk. – Kovács elvtárs azt válaszolta, hogy továbbra is tartja magát Rákosi elvtárs utasításához és nem számol el.

Kovács elvtárs kérte, hogy szóljak Rákosi elvtársnak, mert választ kért. Rákosi elvtárs azt válaszolta, hogy üljön le velük tárgyalni és adja át a mozit.

⁵⁰ Szilágyi Pál az 1945. április 16-án bejegyzett MAFIRT igazgatósági tagja volt Feri Sándor, Uszta Gyula (1914–1996?) partizánparancsnok és Kovács István mellett. Lásd még Budapest Főváros Levéltára (a továbbiakban BFL), VII. 2. ő. e. Cégjegyzék 200, 117–118.

10. dokumentum

A Központi Titkárság által kiküldött Hármaskör bizottság jelentése a MAFIRT politikai, káder- és gazdasági ügyviteléről, 1946. május 29.

[...] A Szovexportfilm részéről beérkezett panaszok kivizsgálása Általában az első öt panaszpont Pásztor [Béla] munkájával függ szorosan össze. Megfelelő személyi változás esetén és szervezeti változtatással, továbbá a MAFIRT pártszervezeti munka elmélyítésével ezek a hibák kiküszöbölhetők.

Részletezve: A „Volga... Volga...” c. film⁵¹ negatívja is hibás lehetett, mert pontosan arról készítették a pozitívét és itt nemcsak a MAFIRT a hibás. A „Vasöklű Bogdán”⁵² sikertelenségéért a MAFIRT-ot felelősség terheli. Pásztor hozzáértés nélkül vágta, elrontotta a filmet. Nem csinált és nem engedett kellő propagandát csinálni, mondván, hogy az oroszok nem adtak rá több pénzt. Holott az igazság az, hogy annyit hajlandók adni, amennyit a MAFIRT szükségesnek lát.

A propaganda hibáiban is szóról szóra igazuk van. Hogy ilyen hiba a jövőben elkerülhető legyen, nem elegendő Pásztor elbocsátása, hanem szervezeti változtatás szükséges, amennyiben a propaganda vezetése a jövőben független lesz a dramaturgiától és a vezetést a kommunistára bízjuk.

A „Ködös ifjúsággal” kapcsolatban csak az volt a hiba, hogy nem volt kellő propagandája. Az Omnia⁵³ azonban jól bevált, mint premiermozi, ami a „Cirkusz”⁵⁴ ottani sikeréből is látszik.

A magyar szöveget illetőleg a MAFIRT védekezései nem helytállóak. A MAFIRT vezetői azzal védekeznek, hogy nem volt megfelelő fordítójuk és hogy az oroszok nem hagytak elég időt nekik a felülvizsgálatra. Továbbá azzal védekeznek, hogy a Szovexport megbízottja átnézte a szöveget. A művésziellen fordításért a MAFIRT vezetősége felelős, mert az oroszok megbízottja csupán abból a szempontból nézte át, hogy a magyar fordítás értelem szerint megfelel-e az orosz szövegnek.

A „Szépség ünnepe”⁵⁵ elszámolása körüli hibát, mihelyt a Szovexportfilm részéről figyelmeztetés ment, a MAFIRT jóvátette, a kölcsöndíjnal

⁵¹ *Volga-Volga* (Grigorij Alekszandrov, 1938).

⁵² *Bogdan Hmelnyickij* (Igor Szavcsenko, 1941).

⁵³ Az Omnia mozi a Sándor – később, 1946-tól: Gutenberg – tér 4. szám alatti Gutenberg palotában működött.

⁵⁴ *Cirk* (Grigorij Alekszandrov, 1936).

⁵⁵ *Vszeszojuznij parad fizkulturnyikov 1945 goda* (Vaszilij Beljajev, Ioszf Poszelszkij, 1945).

becsúszott kétnapos téves elszámolásra pedig maga a MAFIRT hívta fel a figyelmet és reparálta azt. Az összeadási hibák okaira a gazdasági jelentésünk fog rámutatni.

Ezeknek a hibáknak oka az ellenőrzés hiánya, valamint, hogy a MAFIRT vezetősége nem lépett fel kellő eréllyel a mulasztások elkövetőivel, elsősorban Pásztorral szemben.

A Szovexportfilm és a MAFIRT viszonya

A MAFIRT és a Szovexportfilm közötti viszony nem megfelelő. A Szovexport magyarországi képviselője bizalmatlansággal viseltetik a MAFIRT vezetőségével szemben. Ennek okai a fentiekén kívül, hogy a MAFIRT vezetősége a szovjet filmek kérdését tisztán kommerciális kérdésnek tekinti. A nem megfelelő érintkezési módszer következtében nem tudták a Szovexport vezetőivel megismertetni és elfogadtatni a magyarországi helyzetből fakadó filmproblémákat.

Zavarta a MAFIRT és a Szovexport közötti jóviszonyt a Szovexportfilm alkalmazásában lévő dr. Zoltán Lajos, aki mindkét rész felé intrikált. Tovább mérgecsítette a helyzetet a Szovexportfilmmel a március 5-én kelt szerződésnek be nem tartása a MAFIRT részéről. Kovács [István] ebben a kérdésben azt hangoztatta, hogy Moszkvában kizárólag a forgalmazásra vonatkozólag kötelezte le magát a szovjet filmekre. Ezzel szemben az orosz szövegbe bevették azt a pontot (5. pont), hogy a MAFIRT az összes vezetése és ellenőrzése alatt álló mozgóképsínházban kizárólag szovjet eredetű, illetve az új magyar filmgyártás filmjeit fogja forgalmazni. Kovács azt állítja, hogy ő erről csak akkor vett tudomást, amikor Budapesten a szerződést lefordította. Továbbá, hogy a szerződésnek ez a pontja azért sem tartható be, mert évi 50 film nem tudja kielégíteni a MAFIRT mozis szükségletét. Megállapításunk szerint a szerződésben szó sincs arról, hogy csak 50 szovjet film érkezhets Magyarországra, hanem azt mondja a szerződés, hogy évente legalább 50 szovjet filmet tartozik a MAFIRT átvenni. Meg kellett vizsgálnunk, hogy a szerződésnek ez a pontja betartható-e.

Régi gyakorlat az, hogy a képviselő kizárólagosságot biztosít a megbízó cégnek. Ez applikálható tehát a Szovexport–MAFIRT esetre is. Kovács azt állítja, hogy a Szovexport Jugoszláviával, Romániával és Bulgáriával kötött szerződésében csak a kizárólagosság nem szerepel és hogy Jugoszláviában ténylegesen játszanak régi amerikai filmeket.

A mi véleményünk a következő:

1) A szovjet filmszerződés szó szerint akkor tartható be, ha a magyar filmgyártás azonnal megindul és kellő számú filmet tud legyártani. Ehhez információink szerint komoly anyagi támogatásra volna szükségük;

esetleg a Szovexportfilm részéről is, ami elől értesülésünk szerint nem zárkoznának el. Ugyanez vonatkozik a keskenyfilmre is.

2) A bizottság abban a kérdésben, hogy játsszék-e a MAFIRT nyugati filmeket is, vagy pedig szó szerint tartsa be a Szovexporttal kötött szerződést, nem tudott egyöntetű álláspontra jutni. Az egyik álláspont szerint a Kommunista Párt nem mondhat le arról a lehetőségéről, hogy jó nyugati filmeket is játszasson mozijaiban és szerinte ennek megfelelően kell az oroszokkal a szerződés megváltoztatásáról tárgyalásokat folytatni. A másik álláspont szerint a szerződés betartható a fentiek szerint.

3) A MAFIRT a Szovexport szerződés ama pontját, hogy csupán orosz filmeket forgalmazhat, olyan módon kerülte meg, hogy egy új filmkölcsönző vállalatot, az Európa Filmkölcsönző Kft.-t létesítette, amely az egyéb külföldi filmek forgalomba hozatalát végzi.

Helytelennek tartjuk azt, hogy a MAFIRT ahelyett, hogy a Szovexport-filmmel tárgyalásokat kezdett volna a számára terhes vagy keresztülvihető feltételek megváltoztatására, a maga részéről egyoldalúan túlteszi magát a szerződés feltételein és ezáltal megrontja az oroszokkal való jóviszonyt és hozzájárul a vele szemben megnyilvánuló bizalmatlanság fokozódásához. [...]

4) Megbizonyosodtunk arról, hogy a MAFIRT nem egy esetben politikailag káros, gyakran kifejezetten antibolsevista, antiszovjet beállítássalú filmet forgatott. A vizsgálat során azonnal le kellett állítanunk az „Afrikai őrjárat”⁵⁶ c. antibolsevik amerikai filmet. Kovács egyszerűen azzal védekezett, hogy Markosra⁵⁷ tartozik, ő nem látta a filmet. Tény, hogy kívánságunkra levette a műsorról. Markos azzal védekezik, hogy ő nem látta a filmet (!), miután pedig ő az egyetlen kommunista tagja a filmcenzúra bizottságnak, szakmai részről (!), nem áll módjában minden filmet megnézni előre, mielőtt azokat leköti. A kötés csoportosan történt.

Javaslat: A MAFIRT nem köthet le látatlanba filmet a szovjet filmeknek kívül. Ha kivételesen erre mégis kényszerül, akkor azt Markos köteles Kovács és helyettese elé terjeszteni, ők pedig sürgősen belső aktíva elé vinni. Csak ennek határozata alapján lehet a filmet látatlanba megvásárolni. A cenzúrabizottságba Markoson kívül új tagokat kell beküldetni. [...]

A Szovexportfilm képviselői és a MAFIRT közötti jóviszony táplálása és a szovjet filmek kezelése körüli hibák hathatósabb kiküszöbölése

⁵⁶ *The Sun Never Sets*, USA (Rowland V. Lee, 1939).

⁵⁷ Markos Dezső a MAFIRT kölcsönosztályának vezetője, akit 1946 májusában, a hármás bizottság vizsgálata nyomán elbocsátottak. Később a Haladás Filmművészeti Rt. Filmkölcsönző cég társigazgatója, valamint a Magyar Filmipari Szövetség ügynevezett tilalmi bizottságának lett tagja. Lásd *Filmművészeti Évkönyv 1948*. I. m. 238., 246.

végett bizottság alakul, amelyben a MAFIRT és a párt képviselőin kívül a Szovexportfilm képviselője is részt vesz. Ez leforgatja⁵⁸ az összes ideérkező szovjet filmeket, mielőtt azok feldolgozásra kerülnének és közösen beszélnek meg a teendőket. [...]

Csont Ferenc, Székely Endre, Gyenes István⁵⁹

11. dokumentum

A Szovexportfilm vezetőjének a *Ködös ifjúság* című film hamis feliratait kifogásoló levele a Mafirt vezérigazgatójához, 1946. június 18.

Folyó hó 17-én a Kossuth filmszínházban⁶⁰ a Magyar–Szovjet Művelődési Társaság Gorkij ünnepélye alkalmával megtekintettük a „Ködös ifjúság” c. Gorkij-filmet. Tekintettel arra, hogy a magyar feliratot nem ellenőrizték, olyan hamis feliratok kerültek a filmbe, amik egyáltalán nem fedik az orosz szöveget. Kiragadunk néhány példát emlékezetből:

1) A nagyapa mint koldus alamizsnát kér oroszul a következőképpen. „Krisztus szerelmére, adjatok alamizsnát!” A magyar fölírásban a következő: „Adjatok egy kis pástétomot!”

2) A nagyanya egyik meséjében a tanulság, amit tízszer is hangoztatnak utána, oroszul a következő: „Ne rejtőzz másnak lelkiismerete mögé”, a magyar feliratban: „Ne hallgass idegen tanácsra.”

3) A forradalmár, akit Szibériába visznek megbilincselve, találkozik a kis Gorkijjal, a gyerek ránéz a bilincsre és azt kérdezi: „Mi ez?” A magyar feliratban ezt kérdezi: „Mit csinál?”

4) A béalábú kisgyerek, amikor meglátja a fehér egeret a kis Gorkij kezében, azt kérdezi: „Vajon az egész meg tud-e nőni akkorára, mint egy ló?” A kis Gorkij azt feleli: „Igen.” És odaadja neki az egeret. A magyar szövegben az van, hogy „Nem, nem tud megnőni.”

Még száz példát hozhatnánk fel annak bizonyítására, hogy a magyar szöveg lelkiismeretlenül, egészen elferdítve adja vissza az orosz szöveget. Úgy találjuk, hogy ez nemcsak a film művészi értékét kisebbiti, hanem

⁵⁸ Értsd: levetíti.

⁵⁹ A hármast bizottság tagjai: Csont Ferenc, Székely Endre (1912–1989, zeneszerző, karnagy, 1945-ben megszervezte a Magyar Zeneművészek Szabad Szakszervezetét, 1946. november 29-étől a MAFIRT igazgatóságának tagja), és Gyenes István (1915–1984, költő, újságíró, az 1955-ös *Hannibál tanár úr* című film forgatókönyvének társszerzője). Lásd még BFL VII. 2. ő. e. Cégjegyzék 200, 117–118.

⁶⁰ A Kossuth mozi a Váci út 14. szám alatt nyitotta meg kapuit 1944-ben, azóta, mindmáig ezen a néven működik.

egészen hamis és ferde színben mutatja be a magyar közönségnek a zseniális orosz író, Gorkijt. Mi a magunk részéről tiltakozunk ez ellen a komolytalan és lelkiismeretlen munka ellen, amellyel ennek a filmnek a magyar szövegét kezelték és a leghatározottabban tiltakozunk az ellen, hogy ezt a filmet ezekkel a feliratokkal továbbra is műsoron tartsák.

Tisztelettel:

[Piszkariev]

12. dokumentum

A Soyuzintorgkino levele Révai Józsefnek, 1946. június 24.

Tisztelt Révai elvtárs!

Mellékelten küldjük Önnek tájékoztatásul, a „Ködös ifjúság” c. filmünk magyar szövegére vonatkozó MAFIRT-hoz intézett levelünk másolatát.⁶¹

Habár e fordítás már régebbi keletű, de sajnos az utolsó időkig is előfordul, hogy ellenőrzés nélkül benyomják a magyar szöveg feliratait.

Szabadság!

Grósz Olga⁶²

13. dokumentum

Kovács István válaszlevele Szovexportfilmnek a *Ködös ifjúság* című film kapcsán, 1946. június 26.

A Gorkij „Ködös ifjúság” c. film ügyében f. hó 18-án kelt b. levelükkel kapcsolatban a tényállás felderítése céljából vizsgálatot indítottam, amelynek eredményét az alábbiakban közlöm:

A „Ködös ifjúság” c. film április 4-én jelent meg az Omnia filmszínházban, feliratozási és benyomási munkálatai legalább egy hónappal előbb elkészültek és speciálisan ennél a filmnél maga a benyomott film bemutató előtt cca. 2 héttel bemutatásra készen állott. A feliratokat Radó István⁶³ csinálta és azokat akkori rendszerünk és megállapodásunk

⁶¹ Lásd a 11. dokumentumot.

⁶² Grósz Olga a Szovexportfilm sajtós munkatársa, tolmácsa, minden valószínűség szerint azonos a dokumentumokban Olga Lvovna néven szereplő munkatárssal.

⁶³ Radó István (1891–1972) filmújságíró, dramaturg, 1945-től a *Mazi-Élet* szerkesztője.

értelmében még Balázs Béla ellenőrizte. Jóval később állapotunk meg Önökkel arra vonatkozólag, hogy a feliratokat előzőleg Önök is felülbírálják. Tehát ez a megállapodás még arra a filmre nem vonatkozott. Amikor annak idején a film premierje után megbízottjuk Olga Lvovna és Szántó Anna a feliratokat részben hibásnak találta. – Olga Lvovna felkérésére a filmben előforduló inserteket kivágattuk, miután szerinte ez zavarta leginkább a cselekményt, mint feleslegesen sok magyarázó szöveg. Ezen kívül annak idején megbízottjuknak – miután ez a korrekció megtörtént – a film feliratai ellen egyéb kifogása nem volt.

Fenti sorainkkal csupán a magunk eljárását kívántuk tisztázni ez ügyben, de egyúttal az Önök kívánságának megfelelően eleget teszünk b. levelükben foglaltaknak és a kifogásolt feliratokat a filmből kivágjuk, illetve amennyiben lehetséges, letakarjuk. De újakkal pótolni, sajnos, technikailag lehetetlen.

Ismételten megnyugtatójuk Önöket, hogy amint ezt már hosszabb ideje megállapodásunk szerint tesszük, a jövőben (ha egyáltalán lehet ezt mondani) még nyomatékosabban és fokozottabb gondot és figyelmet fogunk a filmek felirataira és az Önök intencióira, illetve ellenőrzésére fordítani.

Teljes tisztelettel

14. dokumentum

A Soyuzintorgkino újabb levele Révai Józsefnek, 1946. június 28.

Kedves Révai elvtárs!

Piszkariev elvtárs megbízásából küldöm Önnek ezt a MAFIRT-levél másolatot, bizonyítékául annak, hogy az a bizonyos „Великий перелом”⁶⁴ a Mafirt munkáján még egyelőre nem látható.

Szabadság!

Grósz Olga

[A levélen kézírással utasítás: Orbán+Székely⁶⁵ Ezt a panaszt is vizsgálják ki. VII. 3. Révai]

⁶⁴ A géppel írt levélben kézírással; értsd: nagy áttörés.

⁶⁵ Orbán László (1912–1978) illegális kommunista, a Békepárt szervezője, 1945 januárjától az MKP KV propaganda osztályának vezetője, 1974–1976 között kulturális miniszter.

15. dokumentum

Kovács István észrevételei a Hármas bizottság 1946. május 29-i jelentésére, 1946. június.

A Központi Titkárság május 21-i ülésének határozata alapján összeült hármas bizottság a MAFIRT politikai, káder és gazdasági ügyviteléről jelentést készített, amely jelentést velem csak a Központi Titkárságnak június 4-i, azon ülésén ismertettek, amelyen a MAFIRT ügye is napirenden volt. Az akkor szóbelileg jelentéssel kapcsolatban, amire csak készületlenül tudtam reflektálni, házi vizsgálatot folytattam, amelyről az alábbiakat jelenthetem:

A SZOVEXPORTFILM RÉSZÉRŐL BEÉRKEZETT PANASZOK KIVIZSGÁLÁSA

A propagandavonalon általában magam is csatlakozom a jelentés megállapításaihoz, vagyis ahhoz, hogy a már azóta elbocsátott Pásztor Bélának tudhatók be mindazon mulasztások, amelyeket orosz vonalon a MAFIRT propagandaosztálya elkövetett.

Nem felel meg azonban a tényeknek az, hogy az oroszok annyi pénzt adnak propagandára, amennyit csak kérünk. A helyzet ui. az, hogy minden propaganda- és reklámköltség a Szovexportfilmmel kötött szerződésünk értelmében a film befolyó bevételeit terheli, illetve azokból kerül levonásba, amely kiadások levonása után fennmaradó bevételek 50–50%-a felett rendelkezik a MAFIRT, illetve a Szovexportfilm. Tehát a propagandakiadások igen megkötöttek, mert nem lehet olyan kiadásokat eszközölni, amelyek esetleg túlhaladják a film várható bevételeit. Ez esetben a MAFIRT nemcsak hogy súlyosan ráfizet, hanem a filmből egyetlen fillér hasznot sem tud kimutatni és a filmmel járó reklámon kívüli kiadásokat is saját kasszájából kell fizetnie. Az oroszok hozzájárulása gyakorlatilag annyit jelent, hogy mi levélben közöljük velük, hogy mi erre meg erre a filmre szerződésünk értelmében ennyit óhajtunk költeni és ők ezt tudomásul veszik. Tehát ismétlem: effektív pénzt, külön anyagi hozzájárulást a reklámhoz nem adnak. A jelentésnek erre vonatkozó része téves.

A *Volga-Volga* c. filmmel kapcsolatban a MAFIRT-ot mulasztás nem terheli, mert a MAFIRT pozitív kópiát csak a Szovexportfilm által rendelkezésre bocsátott negatívból tudott lehúzni. Márpedig ez a negatív hibás volt és ezen a MAFIRT nem tud és nem is tudhat változtatni. A jelentésnek az a kitétele tehát, hogy ez esetben „nemcsak a MAFIRT hibás” helytelen, mert kifejezetten: a MAFIRT *nem* hibás ebben az ügyben.

A SZOVEXPORTFILM ÉS A MAFIRT VISZONYA

A jelentésnek erre vonatkozó szakasza teljes mértékben helytálló. Ehhez mindössze az a megjegyzésem van, hogy a MAFIRT valóban kénytelen az orosz filmek kérdését túlnyomó részben kommerciális kérdésnek tekinteni (mint ahogy a jelentés mondja), mert fenntartjuk azt a már több ízben szóban és írásban lefektetett álláspontunkat, hogy egynéhány kivételes alkotástól, mint pl. a „Cirkusz” és a „217-es deportált”⁶⁶ tekintve orosz filmekkel a legnagyobb propaganda, vagy a legtökéletesebb szervezés árán sem tudunk rentábilis üzleti bevételt elérni. [...]

Kovács István

16. dokumentum

A Szovexportfilm a Nürnbergi per híradófilmjének megvágását kifogásoló levele Kovács Istvánhoz, 1946. június 28.

Tudomásunkra jutott, hogy a „Nürnbergi per”⁶⁷ c. orosz híradóból kivágták azt a részt, amelyben Paulust⁶⁸ mint tanút hallgatják ki. Ilyen hiánnyal mutatták be a Híradó mozgóképszínházban egy hétig. Legnagyobb felháborodással vettük ezt tudomásul, mint megtörtént tény. Erről bennünket egyáltalán nem értesítettek, hanem önkényesen kivágtak egy ilyen nagy világpolitikai jelentőségű dokumentumfilmből olyan részt, amit éppen jónak láttak, akkor, mikor más eszközökkel is meg lehetett volna oldani a 60 perces műsor összeállítását.

17. dokumentum

Pásztor József válaszlevele a Nürnbergi per című film megvágását kifogásoló Szovexportfilmnek, 1946. június 30.

T. Szovexportfilm magyarországi képviselő!
Központunk utasítására van szerencsém f. hó 28-i b. levelükre az alábbiakban válaszolni:

⁶⁶ *Čselovek N. 217* (Mihail Romm, 1944).

⁶⁷ *Szud narodov* (Roman Karmen, Jelizaveta Szvilova, 1946).

⁶⁸ Friedrich Paulus (1890–1957) német tábornok, aki 1942-ben Sztálingrádnál – miután a szovjet hadsereg bekerítette csapatait – Hitler parancsával szembeszegülve megadta magát.

Mint már telefonon is közöltem a „Nürnbergi per” c. filmből az Önök által szóvá tett, Paulus német tábornagy tanúvallomását tartalmazó rövid részt a *műsor* és különösen a szóban forgó film hosszúsága miatt valóban kivágtam.

Sajnálattal állapítom meg most, utólagosan Központunk információja alapján, hogy ehhez szerződés szerint nem volt jogunk. Egyébként Önökkel szemben is vállaltam volna annak az ódiúmat, hogy a film politikai tendenciájának hathatósabb érvényre juttatása érdekében a kifogásolt rövidítést végrehajtottam.

Ez ügyben hosszú levél helyett keresni fogom az alkalmat, hogy élőszóval meggyőzzem Piszkarijev őrnagy urat arról, hogy jó szándék vezetett és hasznos célt szolgáltam, hiszen közismert a szakmában erősen oroszbarát beállítottságom.

Egyébként a kivágott részt még reklamációjuk előtt visszatettük a filmbe és ezentúl természetesen a teljes hosszban fogják azt vetíteni.

Kiváló tisztelettel

Pásztor József⁶⁹ (Híradó filmszínház)

18. dokumentum

Székely Endre jelentése a Szovexporthoz fordított orosz filmszöveg-fordításokról, 1946. július 2.

Jelentés a Szovexporthoz jún. 24-én kelt leveléről,⁷⁰ amelyben a „Ködös ifjúság” c. szovjet film szövegfelirataival kapcsolatban Grósz Olga elvtársnő útján panaszát jelentette be.

1) Mellékelten átnyújtom Kovács István MAFIRT vezérigazgatónak levelét, amelyet a Szovexporthoz e tárgyban jún. 18-án hozzájuk intézett levelére válaszolt.⁷¹

2) A Szovexporthoz jún. 18-i levelének négy pontjában kifogásolt szövegfordítások valóban helytelenek, ezt Kovács István is elismeri. Ellenben kijelenti azt, hogy a film bemutatásakor április 4-én még egy régebbi megállapodás volt érvényben, amely szerint Balázs Béla ellenőrizte a filmek fordítását. Az ellenőrzés e megállapodás szerint meg is történt, sőt a premieren Olga Lvovna is látta a filmet a Szovexport részéről. A vele

⁶⁹ Pásztor József a Híradó mozi vezetője, lásd az 1. dokumentumot.

⁷⁰ Lásd a 11. dokumentumot.

⁷¹ Lásd a 13. dokumentumot.

való megállapodás alapján végeztek kisebb változtatásokat a dramaturgiai munkán. A fentebb említett kifogásait azonban akkor nem adta elő.

3) Megállapítható, hogy a MAFIRT ebben a kérdésben nem járt el lelkiismeretlenül, ellenben a Szovexportfilm részéről hiba történt, amit az is bizonyít, hogy április 4-én a közönség előtt bemutatott és már ezt megelőzően március hónapban előadásra kész és Balázs Béla által leellenőrzött film elleni panaszait június 18-án foglalták csak írásba és küldték el a MAFIRT-nak. Ugyancsak bizonyos lassúságra vall az is, hogy június 18-án összefoglalt panaszaik másolatával csak június 24-én fordultak Révai elvtárshoz,⁷² ami egy éppen műsoron lévő film esetében nem ad lehetőséget a hibák idejében történő kiküszöbölésére.

4) Ennek ellenére Kovács István késznek mutatkozik a lehetőségek szerint a Szovexportfilm kívánságait méltányolni, amit a mellékelt levél is bizonyít.

5) A jövőben ilyen hibák nem fordulhatnak elő, feltéve, hogy a Szovexportfilm valóban és idejében fog élni azzal a jogával, hogy a filmeket bemutatás előtt szöveg és egyéb dramaturgiai munka szempontjából ellenőrzi.

6) Ami Révai elvtárshoz intézett levél ama részét illeti, hogy „az utolsó időkig is előfordult, hogy ellenőrzés nélkül benyomják a magyar szöveg feliratait”, ilyen konkrét esetről nem szereztem tudomást eddig és konkrétumot a Szovexportfilm levele sem tartalmaz. Ellenben nagyon szívesen venném azt, hogyha Grósz Olga elvtársnő hozzám fordulna bizalommal és minden panaszát előadná. Nagy segítségemre volna nekem is, ha ő egy alkalommal módot adna egy kölcsönös megbeszélésre.

Szabadság!

Székely

19. dokumentum

Zsigmondi Boris⁷³ jelentése az MKP propaganda osztályának a szovjet filmek propagandájáról, 1946. július 9.

Jelentés a szovjet filmek propagandájáról és szervezéséről 1946. január 7. – belépésemről – július 9-ig, áthelyezésemig a filmhíradó szerkesztőségébe – Az elért eredmények és hiányok felmutatása.

⁷² Lásd a 12. dokumentumot.

⁷³ Zsigmondi Boris (1908–1978) Balázs Béla-díjas rendező, 1946-tól a MAFIRT propagandistája, majd a Filmhíradó szerkesztője és operatőre.

Orbán László és Háy Károly⁷⁴ elvtársak a központi propaganda osztály részéről megbízták a szovjet filmek propagandájának megszervezésével, Kovács István elvtárral egyetértve.

Megbízták egy propaganda szerv kiépítésével, a kerületekben, a szakszervezetekben és a tömegszervezetekben. Egyben utasítottak arra, hogy bár az eddigi dramaturgia–propaganda osztály működésével nincsenek megelégedve (Pásztor Béla) a szovjet filmek terén, munkám elején ne interferáljak sokat incidensek elkerülése végett, mint kezdő. Pásztor Béla elhelyezése akkor már kilátásban volt. [...]

Mind a mai napig sikerült a nagybudapesti MKP 22 kerületében kb. 37 filmpropagandista szervezet felállítani; ezenkívül 10 önálló pártszervezettel rendelkező nagyüzemben van 11 propaganda szervünk. (Nem jelenti azt, hogy kisüzemekben nincs, de utóbbiak a kerületekhez tartoznak.) A minisztériumokban, állami hivatalokban és a katonaságnál 12 propagandistával rendelkezünk eddig.

Kapcsolatunk van 42 szakszervezettel és szakszervezeti csoporttal melyben összesen 50 aktíva dolgozik. További tömegszervezetek: MNDSZ, MADISZ,⁷⁵ Munkás Kultúrszövetség munkánk gyöngye láncszemei, kivéve utolsó időben a MADISZ-t. Ezen szervek központi filmpropagandistái mind a mai napig nem voltak képesek szervezeteikben kapcsolataikat kiépíteni. Ebben a három szervezetben összesen csak 10–12 aktívával rendelkezünk.

Kivételt képez a tömegszervezetek közt az MSZMT,⁷⁶ melyben egy különálló filmszakosztályt létesítettünk 43 választmányi taggal. [...]

A propagandaszervek feladatai meghatározásánál a következő szempontok vezettek:

1) A szovjet filmeket, azoknak politikai és művészi tartalmát kell megismertetni a magyar közönséggel, a fennálló szervezeteken keresztül kell hozzájuk közelebb hozni.

2) Állandó ismertető előadások megszervezése a kerületekben, a szakszervezetekben és más tömegszervezetekben. (Ilyen előadások szép számmal voltak, de nem lettek következetesen bevezetve mindenütt.)

3) Szovjet filmmatinék szervezése vasárnap délelőtt, körzetek, főleg üzemek részére. Ezeket a matinékat elsősorban a Munkás Kultúrszövetség útján indítottuk el, de a tavasz és nyár beálltával nem tudtuk folytatni.

4) Az üzemekben, kerületekben és szakszervezetekben tömegével rendeztünk orosz keskenyfilmvetítéseket előadással és vitával egybekötve.

⁷⁴ Háy Károly László (1907–1961) festő, grafikus, 1945-ben az MKP KV kulturális osztályának vezetője.

⁷⁵ MNDSZ – Magyar Nők Demokratikus Szervezete; MADISZ – Magyar Dolgozó Ifjúság Szövetsége.

⁷⁶ MSZMT – Magyar–Szovjet Művelődési Társaság, 1945-től alapító elnöke Szent-Györgyi Albert. 1948-ban vette fel a Magyar–Szovjet Társaság nevet, ami 1957-ben Magyar–Szovjet Baráti Társasággá változott.

Ezt a munkát erősen gátolta a magas kölcsönzési díj és hogy csak csekély számú film állt rendelkezésünkre.

5) Fő feladatunknak tekintettük a mozgószítást az orosz filmek tömeges látogatására. Mozgószítás: kedvezményes helyárák, csoportos látogatósok bevezetése. Ezt a munkát a fent említett filmpropaganda szerveinken keresztül igyekeztünk megvalósítani. Egyes üzemek rohammunkásai részére felváltva ingyen jegyeket adományoztunk a szovjet filmekhez, propaganda céljából.

6) A közönség közönyének megtörésére három esetben előzetes bemutatókat rendeztünk, melyekre a szakma és a sajtó képviselőin kívül a filmpropagandistákat is meghívtuk. Ezeket a bemutatókat azonban – a gazdasági megterhelésre, amit a MAFIRT számára jelentettek – be kellett szüntetni.

7) A szovjet filmek propagandája eddig csak a kommunista párt ügye volt, ezért lépéseket tettem, hogy a tájékoztatásügyi minisztérium egy sajtókonferenciát hívjon össze, amely hivatva lenne, a szovjet filmek irányában megmutatkozó sajtóközöny megszüntetésére. A tájékoztatásügyi minisztérium sajtóosztálya levélben felajánlotta szolgálatait a szovjet követségnek, amelyre azonban mind ez ideig választ nem kapott. [...]

A Tisza Kálmán tér⁷⁷ segítségével a nyár folyamán a kultúrgárdák műsorprogramjába a strandokon, a szovjet filmek propagandáját bekapcsolják. Darvas Szilárd⁷⁸ elvtárs egy humoros konferenciát állít össze: „Mit lát és mit nem lát a pesti közönség a szovjet filmekben?” címen. Többszörösök, kórusok propagálni fogják a szovjet filmek dalait. Ezen kultúrgárdák részére munkájuk előmozdítása céljából a MAFIRT mozikban orosz filmekhez, ingyen belépést biztosítunk. [...]

Eddigi munkám nagy mínuszaként könyvelem el, hogy nem sikerült ezen megfeszített, sokoldalú munka ellenére, lényeges változást elérni a magyar közönség körében a szovjet filmek látogatottsága tekintetében. Pedig ez volt munkám fő célja és minden más munkaterület ennek volt alárendelve. [...] Az objektív nehézségekre nem akarok kitérni. A széles indifferens közönség és sajnos sajtó párttagjaink többségének idegenedése a szovjet filmek mentalitásával szemben, a nehéz gazdasági helyzet stb.: ezzel úgy pártunk, mint jómagam is tisztában vagyok. De éppen a fent említettek miatt lettem egy ilyen szerv felállításával megbízva, a MAFIRT-nál. [...]

Szabadság!

Zsigmondi [Boris]

⁷⁷ A Tisza Kálmán téren volt az MKP budapesti pártbizottsága.

⁷⁸ Darvas Szilárd (1909–1961) író, költő, humorista, konferenciás.

20. dokumentum

Székely Endre jelentése a *Nürnbergi per* című híradó megvágásáról, 1946. július 10.

A „*Nürnbergi per*” című film ügyében bejelentett Szovexportfilm panaszra Mellékelem Pásztor Józsefnek, a Híradó Filmszínház vezetőjének e tárgyban Piszkariev elvtárhoz intézett levelét.⁷⁹

A levélre adott válasz – véleményem szerint – nem alkalmas a MAFIRT és a Szovexportfilm közötti jóviszony helyreállítására. Nevezetesen:

1. Ahelyett, hogy Kovács István venné magának a fáradságot, hogy a neki címzett levélre válaszoljon, figyelmeztetésem ellenére átadja a válaszolás feladatát egy alantasának.

2. Fontos politikai kérdés mellett egyszerűen elsiklik és perfid módon műsorokra hivatkozik.

3. Mossa kezeit, hogy ő nem tudott arról a kötelezettségről, amit a MAFIRT központja vállalt és ezt teheti, hiszen Kovács áthárította rá az ügyet.

4. Érthetetlenül ódiuvállalásról beszél és szerénytelenül „közismert” és „erős” oroszbarátságra hivatkozik.

5. Kovács elmulasztotta a felelősség kérdését felvetni és úgy tekinti, hogy ez az ügy – mint a többi – is el van avval intézve, hogy Pásztor J. válaszolt.

Egyetlen pozitívum, hogy – mint írja – visszatették a filmbe a helytelenül kivágott részt.

Székely

21. dokumentum

Kovács István és Angyal György⁸⁰ közös jelentése az MKP KV-nak a Mafirt és a Szovexportfilm új szerződéséről, 1946. szeptember 21.

Közzöljük, hogy a Szovexportfilm és a MAFIRT között 1946. március 5-én létrejött, az orosz filmek Magyarországon való kihasználására vo-

⁷⁹ Lásd a 17. dokumentumot.

⁸⁰ Angyal György (1911–1949) filmügynök és filmfordító. 1934-ben Franciaországba került, 1935-ben ott lépett be a kommunista pártba. 1946-ban családjával együtt tért vissza Magyarországra, előbb a MAFIRT

natkozó eredeti szerződés a MAFIRT kezdeményezésére módosult és a szerződéskiegészítő pótlást f. évi szeptember 18-án a Szovexportfilm és a MAFIRT kölcsönösen aláírták.

Ez a változás engedélyt ad a MAFIRT-nak, hogy filmkölcsönzőjében ugyanannyi magyar, vagy más eredetű filmet hozzon forgalomba, mint amennyi szovjet filmet. Ez rendkívül előnyös helyzetet teremt, éppen a szovjet filmek terjesztése szempontjából, mert módot ad vállalatunknak arra, hogy a szovjet filmtől elzárkózó idegen mozikba más filmekhez kapcsolva, orosz filmeket is kihelyezzünk.

Másrészt azt a kötelezettséget vállaltuk, hogy a MAFIRT mozgókban Budapesten és vidéken, ugyanannyi szovjet filmből álló műsort mutatunk be, mint amennyi más műsort. Ez az eredeti megállapodáshoz képest egy 50%-os csökkentését jelenti a szovjet filmek bemutatására vonatkozó kötelezettségünknek. Ez az új helyzet lehetővé teszi, hogy most már a szerződés pontjainak pontos betartásával működjünk együtt a Szovexportfilmmel, miután eddig olyan mennyiségű film lejátszására voltak a MAFIRT mozgók kötelezve, mint amennyit a Szovexportfilm nem is volt képes szállítani.

A szerződés különböző részletkérdéseiben is egységes álláspontra jutottunk.

Fel akarjuk hívni az Elvtársak figyelmét egy, a szovjet filmek játszásával kapcsolatos körülményre, éspedig azért, hogy a mi szakszerű álláspontunkat ebben a kérdésben leszögezzük, előre látva a súlyos következményeit a Szovexportfilm egy bizonyos kérdésben tanúsított üzletpolitikájának.

A Szovexportfilm kezelésében lévő Uránia filmszínházban sorozatosan mutatják be hétről hétre az orosz filmeket, amelyek megfelelő propagandát kapnak és ennek ellenére is sorozatosan megbuknak. A filmek között van jó és rossz, van nagyon jó is, azonban üzleti eredményeik változatlanul szomorúak. Ennek a sorozatos bukásnak természetesen a MAFIRT-ra nézve is megvannak a súlyos anyagi következményei, amennyiben az első héten megbukott filmek kölcsöndíja jelentéktelen, másrészt az első héten megbukott filmek a további játszás során is szenvednek az első hét eredménytelenségének következményétől.

vezérigazgatójának, Kovács Istvánnak lett a helyettese, majd Kovács halála után az utódja, 1948-ban a filmhivatal elnökévé nevezték ki. 1949-ben a Találmányi Hivatalhoz helyezték és júniusban a Rajk-ügy kapcsán letartóztatták, a vizsgálati fogságban meghalt. A MAFIRT igazgatóságának 1946. november 29-től tagja. Lásd még BFL VII. 2. e. Cégjegyzék 200, 117–118.

Minden befolyásunkat latba vetve sem tudjuk az Uránia filmszínház vezetőségét műsorpolitikájának megváltoztatására bírni, holott szakmai szempontból világos, hogy ha orosz és nem orosz filmeket váltakozva játszanának, úgy az Uránia filmszínházban törzsközönséget szerveznének meg, amely azután az orosz filmeket is látogatná. Sajnos a Szovexportfilm vezetői minden ilyen irányú sugalmazásunkat félreértik és azt úgy minősítik, mintha mi az orosz filmek folyamatos játszását nem helyeselnénk.

Előre látva a következményeket, fontosnak tartottuk, hogy Elvtársak figyelmét e kérdésre felhívjuk.

Szabadság!

Kovács István s. k.

Angyal György

22. dokumentum

A Szovexportfilm levele Révai Józsefnek két elfektetett szovjet film ügyében, 1947. május 8.

Igen tisztelt Révai elvtárs!

Kénytelenek vagyunk ismét Önhöz fordulni egy nagyon fontos kérdésben, amelyet hónapok óta igyekszünk a MAFIRT-tal rendes úton elintézni, de sajnos minden eredmény nélkül.

Arról van szó, hogy ez év januárjában átadtunk a MAFIRT-nak többek között 2 dokumentumfilmet: 1. Albánia,⁸¹ 2. Donyec medence.⁸² Februárban a MAFIRT megnézte és értesített arról, hogy a filmeket Magyarországon való forgalomba hozatalra átveszi. Ellenben az „Albánia” c. filmnél azt akarták, hogy a filmet nem egyszerre, hanem 2 folytatásban adhassák a Híradó filmszínházban, ami teljesen elrontaná a kívánt hatást, tekintve, hogy ez egységes, teljes filmnek készült és ezért az ily módon való előadásra beleegyezésünket nem is adhattuk.

A másik film „Donyec medence”, amit csakis 2 változatban kívántak volna forgalomba hozni. Az egyik „erősen lerövidített változat, ami egyedül alkalmas, hogy a magyarországi mozik sorrendjébe beilleszkedjen”. A másik „feliratokkal ellátott teljes hosszúságú film, amelyet bányavárosokban, szervezetekben és a film témája iránt érdeklődő közönség körében vetítenénk”. Ebbe a két változatban való feldolgozásra szintén

⁸¹ *Albanyija* (Roman Karmen, 1945).

⁸² Valószínűleg *Szimfonyija Donbassza* (forgalmazási cím: *A Don-medence szimfóniája*, Dziga Vertov, 1930).

nem adhattuk beleegyezésünket, mert nem engedhetjük meg, hogy ezt az igazán szép és értékes filmet megcsonkítsák, ami által elveszti értékét. Különben a MAFIRT elgondolását Moszkvába közvetítettük, ami ellen a leghatározottabban tiltakoznak.

Tekintve, hogy már hónapok óta levelezünk és tárgyalunk e 2 film ügyében, de minden eredmény nélkül – a filmek kihasználatlanul fekszenek a MAFIRT raktárában. Most, amikor Albánia kérdése a napi politikában igen aktuális kérdés, a MAFIRT részéről e film bemutatásának halogatása igen nagy, főleg politikai kárt okoz.

Kérjük ez ügyben beavatkozását.

Elvtársi üdvözlettel

[olvashatatlan aláírás]

[Kézzele: Kovács–Angyal! Kérek erre választ, hogy áll az ügy? V. 12. Révai]

23. dokumentum

Angyal György bizalmas jelentése Révainak, 1947. május 13.

Kedves Révai Elvtárs!

Hivatkozással a Szovexportfilmmel való szerződésünk megújítása körüli tárgyalásokra, szeretném Révai Elvtárssal a következő bizalmasan nyert információt közölni:

Megállapodtunk a Szovexportfilmmel abban, hogy május 31-ig még 10 filmet a régi lejárt szerződés feltételei szerint való forgalmazásra átveszünk. Mindeddig azonban csupán 5 filmet vehettünk át, mert többet a Szovexportfilm nekünk be sem mutatott (illetve egy hatodikot, a Farkasvért⁸³ átadta forgalmazásra, majd visszavonta tőlünk). Ezzel szemben bizalmasan értesültünk arról, hogy 19 szovjet film van már Budapesten a Szovexportfilm rendelkezésére, amelyeket szándékosan nem adnak át nekünk, csak majd június 1-jén, tehát a szerződés meghosszabbítás lejárta utáni napon kívánnak nekünk bemutatni.

Révai elvtárs figyelmét valószínűleg nem kerüli el az, hogy a folyamatos filmellátás hiánya milyen nagy módon megnehezíti általában a MAFIRT ügymenetét, különösképpen pedig a szovjet filmek rendszeres bemutatását.

Szabadság!

Angyal [György]

⁸³ *Belij klik* (Alekszandr Zgurigyi, 1946).

24. dokumentum

A Mafirt igazgatósági ülésének jegyzőkönyve. 1947. szeptember 2.

Jegyzőkönyv

A Magyar Filmipari Rt. 1947. szeptember 2-án du. 2 órakor a központi irodában megtartott igazgatósági ülésről

Jelen vannak: Sebes Sándor elnök,⁸⁴ Szilágyi Pál, Székely Endre és dr. Feri Sándor elvtársak, az igazgatóság tagjai, Angyal György vezérigazgató, Bihari Lászlóné ügyvezető igazgató, Mészáros János az Üzemi Bizottság elnöke, Demcsák Sándor, az Üzemi MKP-szervezet titkára. [...]

Bihariné: Helyárleszállítás kérdése. Budapesti filmszínházaknál általánosságban 15%-ot tesz ki a helyárleszállítás, amely úgy értendő, hogy a régi eszményi bevétel összegéhez mérten az új eszményi helyár 15%-kal csökkent. A helyárrendezéssel kapcsolatban olyan rendszer valósítottunk meg, hogy három, legfeljebb négy kategória lehet, az azelőtti 8–10 kategóriával szemben. Ez az intézkedés megnövelte az elővételt. Az üzemevezetőkhöz körkérdest intéztünk, akik a legnagyobb megelégedéssel szólnak a helyárleszállításról. Összességében a bevétel emelkedésében 20–25% várható és egyben a mozilátogatók száma is emelkedett.

Angyal Gy.: A helyárleszállítás döntő lépés volt, a mi részünkről mégis csak kísérletnek tekintendő. Ezen az úton tovább kell mennünk, még közelebb kell hozni a dolgozókhöz a mozit.

Újabb helyárleszállítást viszünk véghez. Ennek előfeltétele, hogy Antos államtitkár⁸⁵ elfogadja a degresszív adózási rendszert. A mai kereteket meghagyva egyes kategóriákat még olcsóbbá tesszük. Bevezetjük a 2 1/2 órás előadásokat. Ennek az az előnye lesz, hogy a közönség 25%-kal többet kap a pénzéért, és pedig a nagyfilm mellé adhatunk két híradót és két kisfilmet. Ezzel a megoldással tulajdonképpen a helyár problémán kívül még két kérdés is megoldást nyer. 1) 25%-kal több árut tudunk értékesíteni a filmkölcsonzón keresztül, 2) a szórakoztató filmekért mozijainkat látogató közönséget kényszerítjük, hogy politikai és általános kulturális filmeket is megnézzen. A mi kölcsönzónk rendelkezik

⁸⁴ Sebes Sándor (1902–1999) banktisztviselő. 1920-tól illegális kommunista, a spanyol polgárháborúban a Nemzetközi Brigád tagja, 1945-től az MKP, majd az MDP KV Gazdasági Osztályának vezetője, 1953–1970 között belkereskedelmi miniszterhelyettes. 1946. november 29-től a MAFIRT igazgatóságának tagja. Lásd BFL VII. 2. e. Cégjegyzék 200, 117–118.

⁸⁵ Antos István (1908–1960) közgazdász, 1945-től pénzügyminiszteri államtitkár.

az egész országban egyedül kisfilmekkel, lekötöttünk 120 különböző kultúrfilmlet és kb. 100 orosz kultúrfilmlet, ez a filmmennyiség biztosítana bennünket arról, hogy mozijainkat január végéig el tudjuk látni kisfilmekkel. Ezen kívül van egy kisfilmgyártó osztályunk és sorozatosan fogunk gyártani különböző fajta kisfilmeket. Tehát egyrészt monopolhelyzetben leszünk, mert mi fogjuk ellátni a saját mozijainkon kívül a többi mozikat is kisfilmekkel, azonkívül ezt a forradalmi újítást kénytelenek lesznek az összes mozik átvenni. Egyébként magyar kisfilmek kíséretében az idegen filmek látogatottsága is feltétlenül emelkedni fog. [...]

25. dokumentum

A Vörös Hadsereg sajtóirodája vezetőjének (?), Quinneknak⁸⁶ 11 pontos, a Mafirt tevékenységét kifogásoló petíciója, 1947. október.

1) A MAFIRT munkatársai, köztük a vezetőség, nem hiszik, hogy lehet biztosítani a szovjet filmek sikerét Magyarországon.

2) A MAFIRT munkatársai annak ellenére, hogy sokszor kijelentették, hogy biztosítani kívánják a szovjet filmek sikerét – különböző nem helyes elképzeléssel kétségtelenül előnyben részesítik a nem szovjet filmeket, különösen az amerikai és franciákat és megkönnyítik előttük az utat azzal, hogy idő előtt leveszik a vásznonról a régi szovjet filmeket és sokáig nem engedik ki az elfogadott szovjet filmeket. (A posta fiatalsága, Elefánt és kötél.)⁸⁷

3) A MAFIRT a szovjet filmek kihasználásánál elsősorban *nem* politikai és propaganda szempontból vezeteti magát, hanem tiszta kereskedelmi szempontból.

4) A MAFIRT dolgozóinak a szovjet filmeket bemutatják a tartalom és szöveg előzetes ismertetése nélkül. A filmek átvétele rendszerint olyanok által történik, akik jobban értenek a filmek technikai kihasználásának kérdéséhez, mint azok művészi és politikai értékéhez. A bizottság rendszerint nem tud oroszul.

⁸⁶ Quin, a Vörös Hadsereg sajtóirodájának vezetője – legalábbis az itt közölt dokumentumok tanúsága szerint. Személyéről közelebbi adatot nem sikerült fellelni, talán, mert az iratok eltorzítva rögzítik a nevét, vagy a fokozott éberség elvét követve a „Quin” konspirációs név.

⁸⁷ Feltehetőleg gépelési hiba, értsd: *A poeta fiatalsága*, vagyis *Junoszty poeta* (forgalmazási cím: *A költő ifjúsága* – Avraam Narogyickij, 1936); *Szlon i verjovacska* (forgalmazási cím: *Az elefánt és az ugrókötél*, Ilja Frez, 1945).

Végeredményben a MAFIRT visszautasít egész sor jó szovjet filmet, melyek ennek következtében nem tudnak megjelenni Magyarország mozijaiban. (Ember fegyverrel, Glinka, Emberek között,⁸⁸ stb.)

5) Ellentétben a nem szovjet filmek propagandájával és reklámjával, a szovjet filmek reklámja és propagandája jelentéktelen, kisméretű, rendkívül rossz, tartalmilag nem megfelelő, sok esetben elijeszti a közönséget ahelyett, hogy vonzaná. (Nürnbergi tárgyalás, Viborgi városrész, Csendháborító reklámja,⁸⁹ stb.)

6) Míg a nem szovjet filmek reklámozásánál kezdeményezést és sok ötletet mutatott a MAFIRT, a szovjet filmeknél csak két-három esetben mutatott hasonló készséget.

7) A szovjet filmek szövegét rossz magyarsággal, összevissza fordítják, sok esetben teljesen kicsavarják a dialógusok értelmét (Hét bátor, Lenin filmek, Az élet nevében⁹⁰).

8) A MAFIRT gyakorlatilag nagyon keveset tesz a szovjet filmek játszásának biztosítására a nem saját premier-mozikban, csak a közepes és gyenge szovjet filmeket adja át.

9) A MAFIRT vezetősége nemtörődomséggel kezeli és formálisan értelmezi a Szovexportfilmmel kötött szerződést. Ez komoly nézeteltérésre vezet közöttük és zavar a produktív munkában. (A reklámanyag be nem mutatása, Angyal levele az albumügyben.)⁹¹

10) A MAFIRT az amerikai, francia és angol filmek átvételét politikailag képzetlen emberekre bízta és így bemutat saját mozijaiban ideológiailag és politikailag tudatosan káros filmeket (Louera fehér sziklá, Elvesztett víkend, Pasztorál szimfónia).⁹²

11) A MAFIRT komoly politikai hibát követett el, amikor külföldi filmek gyűjtésére és azok szinkronizálására felelőtlen személyeknek adott megbízást. (Két esetben francia híradókkal.)

⁸⁸ *Cselovek sz ruzsjom* (forgalmazási cím: *A puskás ember*, Szergej Jutkevics, 1938); *Glinka* (forgalmazási cím: *Egy élet muzsikája*, Lev Arnstam, 1946); *V ljugyah*, Mark Donszkoj, 1938).

⁸⁹ *Viborgszkaja sztorona* (Grigorij Kozincev, Leonyid Trauberg, 1938); *Naszreggyin v Buhare* (Jakov Protazanov, 1943).

⁹⁰ *Szemero szmelih* (forgalmazási cím: *Heten a hó ellen*, Szergej Geraszimov, 1936); kideríthetetlen, melyik Lenin filmekről volt szó (talán Romm említett filmjéről); *Vo imja zszinyi* (Alekszandr Zarhi, Ioszif Hejfic, 1946).

⁹¹ Nem sikerült e levél nyomára bukkanni.

⁹² Minden bizonnyal gépelési hiba, s feltehetően Dover fehér szikláiról van szó. *The White Cliffs of Dover* (Clarence Brown, 1944); *The Lost Weekend* (Billy Wilder, 1945); *La symphonie pastorale* (Jean Delannoy, 1946).

26. dokumentum

Azonosíthatatlan személy⁹³ válasza Quin 11 pontjára, 1947. október 17.

Megjegyzés Quin elvtársnak a Mafirthoz intézett javaslataihoz

1) Ezzel teljesen egyetértek.

2) A Mafirt alapvető feladatát nem kívülről és alkalmilag határozták meg, hanem azt maga a párt tette meg, azonban *az egyik* alapvető feladat mindenesetre az, amit Quin kifejezett.

3) A reklám mennyisége és minősége ugyan fontos tényező a filmek sikere érdekében, azonban még a speciális magyar viszonyok között sem ez „dönti el előre” a filmek sikerét. Nem ezen a helyen kívánjuk részletezni, hogy *mi* dönti el a film sikerét (társadalmi, politikai viszonyok). A javaslat érdemi részével egyetértek, kivéve a reklámanyag kérdését, ami csak a Szovexporttal együtt oldható meg.

4) Az első két bekezdéssel egyetértek; eddig a filmet nekünk átadó Szovexportfilm-emberek is csak elvéve ismerték előre a filmet. A harmadik bekezdés elvben helyes, gyakorlatilag azonban nem látszik keresztülvihetőnek a megnézendő filmek nagy mennyisége miatt. Az idegen filmek átvételéért bizottság helyett 1–1 felelős elvtársat kell kijelölni, aki csak kétséges esetekben fordul a bizottsághoz. Javasoljuk egyidejűleg a pártnak, hogy egy függetlenített összekötőt állítsanak be a Mafirthoz éppen ezekhez az ügyekhez.

5) Ebben a pontban a szó a Szovjetunió filmminisztériumáé. Ezt a kérdést a párt központi vezetősége egy általam Moszkvába vitt levélben ismertette Bolsakow⁹⁴ elvtárs filmügyi miniszternek; kifejtettük azt, hogy a rendelkezésünkre álló technikai eszközökkel szovjet segítség nélkül nem találhatunk megoldást. Ezt a segítséget a minisztert helyettesítő elvtárs megígérte, úgyszintén Makliarski⁹⁵ elvtárs is; a segítséget várjuk.

6) Egyetértünk a ponttal, kivéve az „anyagi felelősség” elvével. Természetesen „az eredeti szöveg feliratának pontos egybehangolását” értelmileg és nem nyelvtanilag kell felfogni.

7) A szovjet filmek kölcsönzését semmi esetre nem szabad és nem lehet az idegen filmekétől elkülöníteni. Éppen ellenkezőleg: a kétféle filmanyag

⁹³ Talán Székely Endre.

⁹⁴ Bolsakov, Ivan Grigorjevics (1902–1980) kultúrpolitikus, 1939-től a Filmügyi Bizottság elnöke (filmfőigazgató), 1946-tól 1953-ig a Szovjetunió filmminisztere.

⁹⁵ Makljarszkij, Mihail Boriszovics (1909–1978) 1946-ig az NKVD felderítő tisztje, majd a Szovexportfilm elnöke. „Kalandjait” utóbb több szovjet kémfilm forgatókönyvében is „megénekelte”.

vegyítésének útján juttathatjuk el a szovjet filmeket a más filmek iránt érdeklődő tömegekhez. A különválasztás csak akkor volna helyes, ha megelégednénk azzal, hogy szovjet filmet csak kommunisták nézzenek meg.

8) Ez a javaslati pont tárgyaltalan, mert nem vonatkozik semmilyen realizációra.

9) Ennek a helyes javaslatnak a megvalósításához szükséges:

a) az Uránia hozzájárulása,

b) a rendszeres filmmellátás a szerződés alapján. Ennek megtörténtekeort tervet készíthetünk az idegen színházakban való megjelentetésre. Nov. 7-el kapcsolatban több filmünk jelenik meg idegen helyen, de az Uránia követelései, továbbá filmhiány miatt nem annyi, amennyi megjelenhetne.

10) E pont első mondata tökéletesen egyezik álláspontunkkal. Szerintünk ennek megszívlelésére rá kellene bírni a Szovexportfilm Magyarországi Képviselőtét, hiszen köztünk minden vita ebből a kérdésből adódott. Piszkariev őrnagy úr számtalanszor kijelentette, hogy ő a szerződés betű szerinti formáihoz ragaszkodik.

Ami a pont második kérdését illeti, ez szemben áll Makliarski elvtárs álláspontjával, aki követelte a Mafirt kezdeményezését és felelősségét a propagandakérdésben. Ettől függetlenül a propagandakérdéseknek a Szovexportfilmmel való megtárgyalása elől a Mafirtnak a jövőben sem szabad elzárkózni.

27. dokumentum

Angyal György válasza Quin 11 pontjára, 1947. október 16.

Válasz Quin elvtárs által írásban átadott, a Mafirt elleni orosz kifogásokat 11 pontban összefoglaló átiratra.

1) Mint marxista nem tudom pontosan, hogy mit kell az alatt értenem, hogy valaki valamiben „hisz”. Ami a szovjet filmek magyarországi sikerét illeti, ezzel kapcsolatban *tudom*, hogy az egy elég bonyolult, de mindenesetre keresztül viendő politikai feladat és egyszersmind egy elég nehéz kereskedelmi feladat is. E feladat megoldásához sok elemre van szükségünk. Többek között a Szovexportfilm magyarországi képviselőtétének megértő támogatására, abban a szellemben, ahogy azt a Quin elvtárs által átadott (javaslatok című) átirat 10. pontja kifejti.

Ami a Mafirt munkatársait illeti „a sok és ezek között vezető” munkatársak meghatározás bizonytalan. A Mafirtnál, mint általában a magyar párt minden munkaterületén, káderhiány van, speciálisan a Mafirtnál

javul a helyzet. A Mafirt munkatársai nagyjából két csoportra oszlanak, egyrészt a kommunista szempontból megbízható káderekre, akik a szovjet filmek magyarországi sikerének kérdését alighanem úgy vetik fel, mint én magam: tehát olyan feladatnak tekintik, amelyet mindenesetre meg kell oldani, vannak azonkívül a Mafirtnál többé-kevésbé jó szakemberek, akik nem kommunisták és akiket nekünk is napról napra újból meg kell agitálni, hogy szaktudásukat a szovjet filmek terjesztése ügyének rendelkezésére bocsássák.

Általában elég megnyugtató és kielégítő a helyzet. A munkatársak között nagyszámú lelkes és odaadó barátja van a szovjet filmeknek, akik munkájukkal bebizonyítják azt, hogy megtették a feladatot, amelyet a párt a szovjet filmekkel kapcsolatban rájuk rótt.

2) A kifogásoknak ez a szakasza több vádpontot tartalmaz:

- a) előnyben részesítjük a nem szovjet filmeket,
- b) túl korán vonjuk ki a régi szovjet filmeket a forgalomból,
- c) késleltetjük az elfogadott szovjet filmek bemutatását.

Mindezeket hibás elgondolásból tennénk, az átirat szerint.

Kereskedelmi elgondolásaink nem hibásak, hanem helyesek, ami az általános irányvonalat illeti; ezt bizonyítják azok a könyvelésileg és statisztikailag kimutatható eredmények, amelyek a Szovexportfilm előtt fekszenek. Az általában helyes irányvonalon belül részletkérdésekben számos hibát követtünk el.

Ami a nem szovjet filmek előnyben részesítését illeti, ezt a vádpontot visszautasítjuk. Igaz az, hogy a 25 éves fasizmustól megmetyelvezett magyar közönség előnyben részesíti az amerikai filmeket, ez ellen az irányzat ellen azonban nem küzdhetünk mechanikus eszközökkel; tehát az idegen filmek merev kiküszöbölésével, hanem éppen dialektikusan: a szovjet és nem szovjet filmek helyes, politikai, szakszerű és megfontolt adagolásának módjával kell harcolnunk. Ez meg is történik és az esetek jelentős részében ezt a taktikát sikerrel alkalmaztuk. Néha külső körülmények, vagy belső gyengeségeink miatt nem vagyunk képesek alkalmazni ezt a taktikát. Ennek a taktikának az alkalmazását tartja az átirat tévesen és nyilvánvalóan elegendő tárgyi adat hiányában nem szovjet filmek „előnyben részesítésének”.

Ami a forgalomból túl korán kivont szovjet filmeket illeti, ezt a kérdést nem lehet megítélni anélkül, hogy ne tanulmányozzuk azt a táblázatot, amely feltünteti az összes filmeket és az összes Mafirt mozikat, kimutatva azt, hogy a filmek az összes Mafirt moziban már általában futottak. E táblázat tanulmányozása után azonban a vádpont tárgyatalanná válik. Megfelel a valóságnak, hogy az elmúlt hetekben néhány olyan film, amely

még forgalmazható, nem lett kellő módon kihasználva és ezzel a hibákkal kapcsolatban megteesszük a szükséges intézkedéseket.

Ami az elfogadott szovjet filmek visszatartott bemutatóit illeti, itt a „Költő ifjúsága” és az „Elefánt és az ugrókötel” című filmekről van szó. Ami ezeket a filmeket illeti, csak akkor tudjuk megjelentetni, ha az első vagy az Uránia műsorra tűzi, amire még akkor sem volt hajlandó, mikor filmhiány miatt be kellett zárni a színházat, vagy a Szovexportfilm hozzájárul ahhoz, hogy premier megjelentetés nélkül a filmet forgalmazzuk; a második film hossza olyan, hogy ha megfelelő kiegészítésre teszünk szert, tudjuk a filmet bemutatni a magyar mozgósínházak játékideje alapján.

Egyébként a filmeket rendszeresen csak egy előre megtervezett műsorpolitika keretében lehet kihasználni és sikerre vinni és ezért ragaszkodtunk a Szovexporttal való megállapodásunkban ahhoz, hogy a forgalomba hozandó filmeket időre leszállítsák. Sajnos a szerződésnek ezt a szakaszát a Szovexportfilm már a szerződés legelső kezdeti időszakában megszegte. Ilyen körülmények között rendkívül nehéz a siker szempontjából egyedül célravezető tervszerű műsorpolitikát megvalósítani, amelynek keretében az egyes átvett filmekről már eleve tudnánk, hogy azok hol és mikor kerülhetnek műsorra.

3) Ezt a vádpontot teljes egészében visszautasítom és amennyiben az illetékes szovjet szervek azt fenntartják, úgy a párthoz fogok fordulni, hogy tevékenységem miatt ellenem fegyelmi vizsgálatot indítson.

A Mafirt kettős célt szolgál: haladó szellemű filmek terjesztése révén a szocializmus irányába befolyásolni a tömegeket és egyszersmind a párt javára gazdasági eredményeket elérni. Azt állítom, hogy ennek a két szempontnak a dialektikus egysége érvényesül általában a filmek kihasználásánál a Mafirt tevékenységében; egyes esetekben természetesen az egyik, vagy a másik irányban történhetnek kivetni és helyesbíteni való eltérések.

4) A filmek átvételének technikáját illető megjegyzéssel teljesen egyetértek: ezen a téren nagyon sok kívánni és javítani való van. Szükséges, hogy a párt illetékes szervei ebbe fokozottan befolyjanak, de az is szükséges, hogy ezek a szervek ismerjék a Mafirt gazdasági felelősségének szempontjait is. Ami az e pont illusztrálásához felhozott példákat illeti: az első két filmet a párt illetékes szerveinek utasítására nem vettük át, a harmadik pedig tárgyalás alatt van, tehát egy, még el nem döntött kérdésben nincs értelme állást foglalni.

5) és 6) A szovjet filmek propagandájában és reklámjában sok a kifogásolni való. Súlyos hiba volna azonban általánosítani, mert számos

olyan szovjet film van, ahol a propaganda és a reklám nagyon jól működött. A „Nürnbergi per” és a „Csendháborító” propagandájával kapcsolatos (szóbeli) kifogások vita tárgyát képezhetik; ami a „Viborgi városrész”-t illeti, több ízben elismertük a példa nélkül álló hibákat, amelyeket elkövettünk.

Nem lehet szembeállítani a nem szovjet és a szovjet filmek propagandáját, mert míg a nem szovjet filmekhez az idegen vállalatok minden lehetséges propagandaanyagot korlátlanul és készséggel adnak rendelkezésünkre, addig a szovjet filmek propagálásához szükséges, szerződésben kikötött anyagot sem kapjuk meg, vagy pedig késve és rendszertelenül kapjuk.

A propaganda feljavítása terén még nagyon sok tennivalója van a Mafirtnak, szerintünk azonban abból kell kiindulni, hogy volt jól és rosszul propagált szovjet film (tehát nem csak rosszul propagált). A kiértékelte hibákból levont tanulságok javítják majd fel ezt a propagandát, nem pedig az olyan természetű általánosítások, amelyek hibás feltevésekből indulnak ki.

7) A filmek feliratozásának javítása tekintetében is sok tennivalója van a Mafirtnak, hibás azonban a Mafirt rossz dramaturgmunkájának a bemutatására 2 évvel ezelőtti példát felhozni (Lenin-filmek), mert ma már úgyszólván senki sincs a Mafirtnál az akkoriakból és a mai Mafirt-emberek nagy része akkor még nem volt a vállalatnál.

8) Az idegen színházaknak csak egy szervezett és időzített műsorpolitika keretében tudnánk filmeket felajánlani. Ehhez az volna szükséges, hogy szerződésünknek megfelelően a filmeket a szezon elején, illetve megfelelő szakaszaiban rendelkezésünkre bocsássák. Ha nem történik ez meg, mint ahogy nem történt meg, úgy az idegen színházak beosztják a különböző filmeket és nem marad szabad terminus a rendszertelenül és késve érkező szovjet filmek számára.

Miután az Uránia mindaddig csak szovjet filmeket játszott, néhány szovjet filmet a Mafirt színházak is játszottak, általában egyáltalán nem jutott szovjet film az idegen színházak számára. Az Uránia minden egyes jó szovjet filmhez ragaszkodik s ebben bizonyos mértékig igaza is van, hiszen ez a színház az orosz filmek reprezentáns színháza, azt azonban nagyon nehéz idegen premier-színházaktól követelni, hogy az Uránia által is hátrahagyott gyengébb szovjet filmeket vegyék műsorra.

Nem teljesen lehetetlen elérni azt sem, hogy gyengébb szovjet filmeket idegen premier-színházak műsorra tűzzenek, ennek nemcsak az lehet a feltétele, hogy az Uránia ezeknek az idegen színházaknak jó szovjet filmet is átadjon, hanem ugyanezt a célt még azon az úton is megkíséreljük elérni, hogy az idegen színházak által kívánt nem szovjet

filmek kölcsönzését függővé tesszük attól, hogy vesznek-e tőlünk szovjet filmeket. Éppen ebből az elgondolásból kiindulva vásároltunk az augusztus 14-én induló új szezon részére nagyszámú idegen filmet, sajnos azonban az történt, hogy az idegen filmek megérkeztek, de a hozzájuk kapcsolható szovjet filmek csak késve, és ilyen irányú programunk maga is késik.

9) Ezt a vádat maga a Mafirt hangoztatja éppen a Szovexportfilm magyarországi képviselőjével szemben és részletesen ki is fejtették a Mafirt képviselői Moszkvában a Szovexportfilm központjának vezetői előtt.⁹⁶ Ami a reklámanyag bemutatását illeti, ebben a kérdésben alávetettük magunkat Makliarski elvtárs, a Szovexportfilm elnöke álláspontjának, aki kifejezetten azt kívánta, hogy a propagandáért a Mafirt vállaljon felelősséget. Ettől függetlenül a Mafirt soha nem tagadta meg propagandaanyag bemutatását és pl. az úgynevezett album ügyben⁹⁷ Piszkarijev őrnagy úr egy, már a Szovexportfilm megbízottja által leszignált anyagot kívánt újra megtekinteni. Ezt egyébként készséggel lehetővé is tettük számára. Ennek az ügynek letárgyalása során a Szovexportfilm tisztviselője beismerte, hogy az ez ügyben általa hozzánk írt levél oly módon volt megszővegezve, hogy az félreértésre adott alkalmat és emiatt keletkezett zavar az egész kérdésben.

10) A Mafirtnak feltétlenül javítani kell azon a módszeren, amellyel az idegen filmeket megbírálja és ebben az ügyben segítségül kell venni a párt illetékes szerveit. A dolog megfelelő elintézését megnehezíti az a körülmény, hogy túl nagy azoknak a filmeknek a száma, amelyeket napról napra meg kell tekinteni és éppen a legmegfelelőbb elvtársak nagyon el vannak foglalva.

Egyébként a vád illusztrálására példaképp felhozott filmek közül az egyiket Mafirt premiermozi soha nem játszotta.

11) Ez a vádpont nem felel meg a valóságnak, miután a híradókat igenis minden szempontból megfelelő emberek kezelik, akik azonban hosszú időn keresztül folyamatosan végzett jó munkájuk során két, vagy talán több esetben hibákat is elkövettek. Természetesen már ez is elég ahhoz, hogy intézkedéseket foganatosítsunk, amelyek a jövőben kiküszöbölik a hibák elkövetésének lehetőségét.

Az átiratban felsorolt és itt megválaszolt vádpontokon kívül Quin elvtárs szóbelileg kifejezte azt a nézetét, hogy a felsorolt vádpontok a hibák egy

⁹⁶ Angyal György 1947 júniusában utazott Moszkvába, hogy „tanulmányozza a Szovjetunió filmgyártását, másrészt pedig megtekintse azokat az új orosz filmeket, amelyeket a MAFIRT az 1947/48-as szezonban mutat be.” Lásd: *Mozi-élet. Film, színház és rádió.* 1947. július 4. 3.

⁹⁷ Feltehetőleg az *1917–1947. Mafirt-Sovexportfilm* című, Balázs Béla előszavával fémjelzett propagandaalbumról van szó. Hogy a konkrét megjegyzés mire vonatkozott, nem kideríthető.

egész rendszerét jelentik, tehát nem szórványos hibákról van szó. Ezzel kapcsolatban megjegyezzük, hogy amennyiben a jó munka során alkalmilag elkövetett hibáknak kommunista önkritikával való feltárásáról és a jövőbeni kiküszöböléséről van szó, úgy a hibák megvitatása célhoz fog vezetni. Amennyiben azonban helyes az az álláspont, hogy a hibáknak egész rendszere akadályozza meg a szovjet filmek magyarországi sikerre vitelét, úgy én, mint a Mafirt vezetője pártfegyelmit fogok magam ellen kérni, mert amennyire elképzelhető, hogy hozzáértő és jószándékú emberek hibákat követnek el, amennyire természetes az, hogy ha a hibás magatartás rendszerre válik, akkor nem lehet másról szó, mint tervszerű romboló munkáról.

28. dokumentum

Jegyzőkönyv a MAFIRT-nál tartott értekezletről, 1947. október 22.

Jegyzőkönyv

1947. október 22-én a MAFIRT központban megtartott orosz filmügylekbeni értekezletről

Jelen voltak: Szmirnov, Piszkariev, Quin, Székely [Endre], Sebes [Sándor], Szilágyi [Pál], Kende [István], Csillag Miklós, Angyal [György], Bihariné elvtársak.⁹⁸

Napirend: A MAFIRT válaszának letárgyalása Quin elvtárs által átadott orosz kifogásokra.⁹⁹ (A számozás a válasz számait jelzi.)

Quin:

1) A MAFIRT-tal ellentétben én azt állítom, hogy az eredmény nem felfelé halad. A rendelkezésünkre álló statisztikák szerint a július, augusztus és szeptember hónapban a játszási napok kb. 20%-át foglalták el az orosz filmek.

2) A MAFIRT azt állítja, hogy a párt által a szovjet filmekkel kapcsolatban rájuk rótt feladatnak eleget tett, nevezetesen, hogy minden orosz filmet lejátszottak. Ezzel szemben 36 moziból csak a KÖVIRÁG¹⁰⁰ volt az, amit minden moziban lejátszottak.

⁹⁸ Vaszilij Mihajlovics Szmirnov ezredes, a SZEB munkatársa. Bihari Lászlóné a MAFIRT ügyvezető igazgatója, Kende István (1917–1988) kritikus, műfordító, 1955–57 között a Magyar Szovjet Baráti Társaság főtítkára.

⁹⁹ Lásd a 25. dokumentumot.

¹⁰⁰ *Szilva* (Alekszandr Ivanovszkij, 1944); *Centr napagyenyija* (Szemjon Gyerevjanszkij, Igor Zemgano, 1946).

Körülbelül 30 moziban játszották a CSÁRDÁSKIRÁLYNŐT, CENTERCSATÁRT, KÉT UTAT, NAGY PÉTERT, KIS CSAVARGÓT,¹⁰¹ ezek viszont nem politikai és nem nagy jelentőségű filmek.

AZ ESKÜ	28	
EZRED FIA	27	
NÜRNBERGI PER	26	
FIÚK A GÁTON	25	
HETEN A HÓ ELLEN	21	
TITÓ NÉPE	17	
KÉT PAJTÁS	17	
HALLÓ MOSZKVA	19	
SZERELMEM	18	
TÚZZEL-VASSAL	13	
HEGYEK HŐSEI	13	
VASÖKLŰ BOGDÁN	14	
NACHIMOV TENGERNAGY	10	
GAZDAG MENYASSZONY	8	
KARD ÉS LANT	4	
FJODOROV ¹⁰²	7	moziban.

A nézők száma állandóan csökken és az előadások száma is csökken. Nézetem szerint ez nem a MAFIRT növekedését, hanem csökkenését mutatja. Ami az ELEFÁNT ÉS AZ UGRÓKÖTÉL c. filmet illeti, kell hozzá kiegészítő műsort találni, mert más ilyen filmekhez is találtak kiegészítő műsort. *Elfogadom és teljesen egyetértek Angyal elvtársnak azzal az álláspontjával, hogy a szovjet filmeket előre kell ismerni és tudni kell, hogy mivel fognak rendelkezni.*

3) Nem igaz, hogy a MAFIRT propagandatevékenységet is folytat. Véleményem szerint tevékenysége tisztán kereskedelmi jellegű, mert kü-

¹⁰¹ *Kamennij cvetok* (Alekszandr Ptusko, 1946); *Szinovja* (Alekszandr Ivanov, 1946); *Pjotr Pervij*, [I. rész] (Vlagyimir Petrov, 1937); *Podkidis* (Tatyjana Lukasevics, 1939).

¹⁰² *Klajatva* (Mihail Csiaureli, 1946); *Szin polka* (Vaszilij Pronyin, 1946); *Szud narodov* (Roman Karmen, Jelizaveta Szvilova, 1946).; *Belejet parusz ogyinokij* (Vlagyimir Legosin, 1937); *Szemero szmelih* (forgalmazási cím: *Heten a hó ellen*, Szergej Geraszimov, 1936); *Jugoszlavija* (Leonyid Varlamov, 1946); *Dva bojca* (Leonyid Lukov, 1943); *Zdravsztvuj, Moszkva!* (Szergej Jutkevics, 1945); *Moja ljubov* (Vlagyimir Kors-Szablin, 1940); *Dnyi i nocsi* (forgalmazási cím: *Nappalok és éjszakák*, Alekszandr Sztolper, 1944); *V gorah Jugoszlaviji* (Abram Room, 1946), *Bogdan Hmelnyickij* (Igor Szavcsenko, 1941); *Admiral Nahimov* (Vszevolod Pudovkin, 1946); *Bogataja nyeveszta* (Ivan Pirjev, 1937); *David Guramisvili* (forgalmazási cím: *Lant és kard*, Nyikolaj Szanisvili, Ioszif Tumanisvili, 1946); *Pervopecsatnyik Ivan Fjodorov* (forgalmazási cím: *Fjodorov, az első nyomdász*, Grigorij Levkojev, 1941).

lönben mivel lehet azt magyarázni, hogy a szovjet filmek közül is azok mennek a legjobban, amelyeknek nincs köze a propagandához. A MAFIRT-nak azt az állítását, hogy a mozisok nem fogadják el a propagandafilmet, nem fogadhatom el, mert a MAFIRT saját mozijaiban sem játszza le a szovjet filmeket mindenütt.

4) A FEGYVERES EMBER-t Farkas [Mihály] elvtárs elfogadta. A GLINKA-ra vonatkozólag magam is tudom, hogy a párt álláspontja az, hogy ezt itt nem lehet játszani de én nem értek ezzel egyet.

5) és 6) Nem fogadhatom el a MAFIRT-nak azt az álláspontját, hogy az egyes filmek propagandájában előforduló hiba a véletlennek a műve. Az én véleményem szerint a propaganda gyökerében helytelen és nagyon kevés. Az amerikai filmek propagandája lényegesen nagyobb méretű. A filmek elnevezése is rossz. Pl. ARTAMONOV CSALÁD.¹⁰³ Ha nem sablonpropagandát csinálnak, akkor a filmek jól mennek. Pl.: KŐVIRÁG, NAGY PÉTER, ESKÜ.

7) A filmek feliratozásánál is vannak hibák. Egy kórházra az van írva pl., hogy iskola.

8) Nem fogadom el a MAFIRT-nak azt a kifogását, hogy az Uránia minden jó szovjet filmet elvesz, mert véleményem szerint több kópiával lehet dolgozni és akkor a többi színházak együtt játszhatnak az Urániával. A reklám kérdésében Angyal elvtárs Makliarski elvtárs véleményére hivatkozik, aki azt kívánta, hogy a MAFIRT önállóan csinálja a szovjet filmek reklámját. Véleményem szerint, ha Makliarski ezt mondta, akkor rosszul mondta.

Angyal: A számszerű adatok, amelyet Quin elvtárs katasztrofálisnak vél, a MAFIRT nagy eredményeiről tanúskodnak és erre a MAFIRT joggal büszke. Quin elvtársnak az elmondottakban tökéletesen igaza volna akkor, ha egy absztrakt országban, elképzelt közönség előtt játszanánk a filmeket. Minthogy azonban nálunk a tömeg nagyrésze ellenséges beállítottságú, minden haladó szellemű dologgal szemben, természetes, hogy nagy az ellenállás, amivel az orosz filmek terjesztésénél a MAFIRT szembetalálja magát. A MAFIRT a stabilizáció óta kb. 600 000 forintot fizetett rá az orosz filmekre. Ez igen egyszerű módon kiszámítható. A MAFIRT moziknak átlagban kb. 28%-ot kell csinálni, hogy a rezsijét megkeresse. Tekintettel arra, hogy az orosz filmek átlaga messze emögött a százalék alatt marad, a MAFIRT minden egyes esetben ráfizet és külön ráfizet még azzal az elmaradt haszonnal, amely az üzletfilmek játsszása esetén a 28% fölött mutatkozik. Ez maga rámutat arra, hogy a

¹⁰³ Gyelo Artamanovih (Grigorij Rosal, 1941).

MAFIRT miért kénytelen más filmeket is játszani. Kétségtelen az, hogy az orosz filmek látogatottsága százalékosan a szezon alatt lényegesen emelkedett. Több mint a duplája. Hosszú és türelmes munka kell ahhoz, hogy az orosz filmek látogatottsága még jobban emelkedjen, de ez nemcsak rajtunk múlik, hanem elsősorban azon, hogy az orosz filmeket a szerződésben kikötött terminusokra időben megkapjuk, másik komoly baj Magyarországon, hogy a közönség nemcsak idegenkedik a haladó szellemű filmekről, hanem az a réteg, amelynek pénze van megfizetni a mozijegyet, szereti a reakciós filmeket. Az amerikai filmek ellen felvettük a harcot és pedig sikerrel. Augusztus 14-től a szezon kezdetétől meg lehet állapítani, hogy a Mopex filmeket¹⁰⁴ szisztematikusan szorítottuk ki a premier mozik műsoraiból.

Quin: Kérdem, hogy tudják kiszorítani az amerikai filmeket, amikor csak kevés orosz filmet kapnak.

Angyal: A Mopex kiadott egy brosúrát 1947–48-ra, amelyben 82 film behozatalát ígérte. Később már csak 41-ről beszélt, de még ez sem fog bejönni. A MAFIRT üzletpolitikája miatt a Mopex kénytelen volt régi vezetőit leváltani, mert a MAFIRT-tal nem tudott egy szezon-kötésben megállapodni. A harcnak egy másik jó módszere az, hogy azokat az amerikai filmeket, amelyek mégis bejönnek az országba, bemutatjuk és a mi mozijainkban buktatjuk meg őket. Nem érdekünk ugyanis, hogy a konkurencia csináljon velük nagy üzletet, mert ez nemzeti szempontból a haladószelemű filmek semmiféle eredményét nem jelentené. Ha azt a politikát követtük volna, amit Quin elvtárs ajánl, hogy amerikai filmet ne tűzzünk műsorra, ez semmi mást nem jelentett volna, mint hogy a többi mozi játssza azt és így a közönség inkább megnézte volna. Quin elvtárs számításai az orosz filmek játszási napjairól hamisak. Egyrészt azért, mert 1946. augusztus előtt is játszottunk orosz filmeket, másrészt pedig azért, mert a május, júniusban megjelent filmek lejátszási ideje 3 év, tehát az elmúlt 3 hónapról konzekvenciát levonni nem lehet. A propagandaügyben Quin elvtárs álláspontját nem fogadhatom el. Az ő véleménye szerint, ha jó a propaganda, akkor jól megy a film. Ez fordítva igaz. Ha jó a film, akkor könnyű hozzá jó propagandát csinálni. Quin elvtárs nem figyelte meg eléggé a MAFIRT propagandáját. Pl. a tömegszervezést figyelemre sem méltatta, holott ezt direkt az orosz filmek propagálására létesítettük¹⁰⁵ és hiába kértünk hozzá segítséget, nem kap-

¹⁰⁴ 1947-ben az öt élvonalbeli amerikai filmvállalat megszűnése után jött létre a Mopex cég (Motion Picture Export Association Inc.), amely az amerikai filmek kizárólagos forgalmazója lett Magyarországon.

¹⁰⁵ Lásd a 19. dokumentumot.

tünk. Olyan kifogásokat hoz fel, hogy az ARTAMONOV CSALÁDNak miért maradt ez a címe. 2 1/2 éve hadakozunk a címek megváltoztatásáért, most azért kapunk ki, mert kívánságuk szerint nem változtatunk a címen. Változatlanul fenntartom, hogy a Quin elvtárs által felhozott számok komoly eredményeket tüntetnek fel és komoly örömmel tölt el, hogy nulláról idáig sikerült már eljutnunk. Természetesen munkánkat tovább fogjuk javítani.

Székely: Angyal elvtárs nem válaszolt Quin elvtársnak a FEGYVERES EMBER és a GLINKA ügyben tett megjegyzésére. A Bizottságnak¹⁰⁶ Orbán [László], Nógrádi [Sándor]¹⁰⁷ elvtársak és én vagyok a tagjai. Farkas [Mihály] elvtársnak is az volt a véleménye, hogy a filmek előadása nem kívánatos. Véleményem szerint a szovjet filmek sikerében az hisz a legjobban, aki csak jó szovjet filmet akar előadni. Nem propagandát, hanem csak pillanatnyi üzleti lehetőséget szolgál az, aki minden szovjet film előadását szükségesnek tartja. Fel kell hívnom a figyelmet arra, hogy a szovjet filmek propagandájának van egy pozitív oldala is, az amelyik a szovjet filmekkel történik és van egy negatív oldala is, az amerikai filmekkel való bánásmód. A MAFIRT szabotázsza az amerikai filmekkel szemben, szintén a szovjet filmek egyik propagandája. Kérem Quin elvtársat foglalkozzon a MAFIRT munkájával rendszeresen és akkor megismerkedik azzal a hatalmas és európai színvonalú harccal, amelyet a MAFIRT folytat a szovjet és haladószelemű filmek érdekében. A Szovexportfilm vezetői páholyból nézik az eseményeket. A Mafirt tervei közé tartozik a 2 1/2 órás műsor bevezetése, ami újabb előnyt jelent a szovjet filmeknek. Döntő dolog a szovjet filmek propagandája kérdésében, hogy a propagandának más fajtájúnak kell lenni, mint az egyéb filmekének. Könnyű az amerikai filmnek propagandát csinálni, mert ráfestenek egy meztelen nőt és kész a plakát. Ugyanekkor az orosz filmekhez kapott plakátok nem jók és még egyszer fel kell hívjuk a figyelmet a MAFIRT tömegszervezésére, amit speciálisan az orosz filmek népszerűsítésére hozott létre a MAFIRT és aminek elismerését a Szovexportfilm változatlanul megtagadja. Javaslom, hogy a pártnak egy független al-

¹⁰⁶ Ezúttal az, úgy tűnik, informálisan cenzurális jogokkal is felruházott kommunista összetételű filmátvételi bizottságról van szó, amely azonban nem azonos azzal a grémiummal, amelyet egy 1945-ös miniszterelnöki rendelet hozott létre. Az 1945 novemberében alapított Filmügyek Országos Bizottságának ugyanis – több más ügyköri feladata mellett – arról is döntenie kellett, hogy mely külföldi és magyar filmek mutathatók be Magyarországon; ez utóbbi döntéshozó testületbe azonban a pártok delegáltak tagokat.

¹⁰⁷ Nógrádi Sándor (1894–1971) partizánparancsnok, 1946-tól az MKP KV agitációs és propaganda osztály vezetője.

kalmazottja nézze meg a MAFIRT által forgalmazott szovjet és nem szovjet filmeket egyaránt. Ez az elvtárs a MAFIRT-on belül teljesítsen szolgálatot, de minden nap dolgozzon a pártban is 1–2 órát. Véleményem szerint jobb propaganda tíz jó film bemutatása, mint válogatás nélkül nagyobb mennyiségű. Örömmel tekintünk az elé, ha Quin elvtárs rendszeresen fog foglalkozni az ügyekkel, de le kell szögezmem, hogy bár a párt vezetősége is lát hibákat, de a haladást is látja és bizalommal viseltetik a MAFIRT-tal szemben. Rossz propaganda az, ha olyan filmeket adunk elő, amiktől a közönségnek azzal az érzéssel kell eltávoznia, hogy az orosz filmek rosszak.

Quin: Önök szerint az olyan film, amelyben kolhoz van, rossz. A másikban forradalom van, azért tartják rossznak. A legrosszabb orosz film is jobb, mint egy amerikai.

Csillag: 2 1/2 éve figyelem a MAFIRT és a Szovexportfilm harcát. Most megállapítom, hogy az ellentét fő oka az, hogy a Szovexportfilm itteni képviselői nem a valódi magyar helyzetből kiindulva, hanem mereven nézik a szovjet filmek kérdését. A szovjet film képviselői állandóan mennyiségi sikerrel törődnek, teljesen függetlenül a minőségi sikertől. Ez helytelen, mert a szovjet film helyzetét Magyarországon nem hónapokra, hanem évekre akarjuk kiépíteni. Mi igenis azt állítjuk, hogy csak jó orosz filmek előadása jelenti a biztos alapot a filmek jövőjére nézve. Az önök véleménye szerint rosszul csináltuk a propagandát. A mi véleményünk szerint, ha egy fél évre ránk bíznák teljesen önállóan ezt a kérdést, akkor be tudnánk bizonyítani, hogy sikerrel tudjuk vinni a szovjet filmeket.

Szilágyi: Mi orosz filmekben is jót akarunk játszani, nem pedig csak orosz filmeket.

Piszkariev: Sok orosz film van, amelyet Magyarországon be sem mutatnak, de ezekre nincs is szükség, ha az elvtársak véleménye az, hogy csak 10–15 szovjet film kell. Áprilisban a Szovexportfilm levelet intézett a párthoz a szovjet filmek munkájával kapcsolatban. Ebben a levélben közöltük, hogy nem vagyunk megelégedve a MAFIRT munkájával. A párt vezetősége válaszában elismerte, hogy a MAFIRT munkájában javulás lesz.¹⁰⁸ Quin elvtárs és a mi véleményünk szerint ez a javulás nem történt meg. A Szovexportfilm soha nem fog nehézségeket állítani, ha bebizonyítják, hogy egy filmet nem lehet bemutatni. Jelenleg 40 kisfilmünk van itt, amik már régen raktárban fekszenek.

¹⁰⁸ Az itt említett levélváltás nyomára nem sikerült rábukkannom.

Szmirnov: Belátom, hogy bizonyos hibák vannak úgy az egyik, mint a másik részről. Előttém világos, hogy Magyarországon nagyobb sikert érnek el a reakciós filmek, mint a haladó szelleműek, a legutolsó választás¹⁰⁹ azonban a demokrácia előretörését mutatta és nekünk, mint a Szovjetunió képviselőinek kötelességünk a Magyar Kommunista Pártot ezen az úton tovább segíteni. Belátom azt is, hogy nem lehet teljesen eltérni a szovjet filmek üzleti kihasználásának szempontjától. Nekünk kell ezen az értekezleten megmutatni az utat a MAFIRT részére, amelyen a szovjet filmek sikerét meg lehet javítani. Ostoba volna részünkről az a kívánság, hogy minden orosz filmet be kell mutatni. Nem akarjuk a MAFIRT-ra ráerőszakolni a filmjeinket, de az a véleményünk, hogy olyan filmek, amelyek Pesten nem mennek, vidéken még sikert arathatnak.

Sebes: Szeretnék én is hozzászólni ezekhez a kérdésekhez. Abból indulok ki, hogy a legrosszabb szovjet film is jobb, mint az amerikai filmek többsége. A mi szempontunkból ez így is van. Sajnos azonban, nem nekünk kommunistáknak a véleménye dönti el a film sikerét, hanem a magyar közönség elrontott ízlése. Azon kell tehát gondolkoznunk, hogy mi módon tudjuk a magyar közönség ellenállását megtörni. Ez nem egyszerűen politikai kérdés. Igaz, hogy elsősorban az, de gazdasági kérdés is. Ha a MAFIRT mozik csak szovjet filmet játszanának, ez helyes lenne politikai szempontból, de gazdaságilag nem, mert a mozgók, 20, esetleg 10%-ig telnének csak meg és a párt ezen anyagilag elvérezne. Az viszont helyes lenne, ha mi túlnyomó többségben szovjet filmet játszanának. Ez az az út, amivel a magyar közönséget megnyerhetjük. A múlt évben a MAFIRT nem volt rentábilis és ezért a párttól állandóan szemrehányást kapott. Most, ebben a szezonban rá kellett térni arra az útra, hogy a MAFIRT-ot rentábilissá tegyük és így a pártot anyagilag erősítsük. Meg kell találni azt a módot, hogy a szovjet filmek bemutatásával anyagilag ne gyengüljünk. A Szovexportfilm is vállaljon a párttal egyenlő anyagi kárt. Nem vállalhatjuk azt, hogy úgy, mint a múlt évben 600 000 forintot ráfizettünk. A párt részéről megállapították, hogy a VIBORGI VÁROSRESZ-t hiba volt előadni nyilvános moziban a nagyközönségnek, mert ők úgy látták, hogy az alkotmányozó közgyűlést a tömeg széjjelverte és így bizalmatlanok lesznek pártunkkal szemben, mert azt hiszik, hogy ez fog nálunk is bekövetkezni. Ezt a filmet be lehetett volna mutatni az üzemekben a munkásoknak. Ami a DOVER FEHÉR SZIK-

¹⁰⁹ Az 1947. augusztus 31-i választásról van szó.

LÁI-t illeti, ezt kétféleképpen lehet nézni. Egyszer úgy, mint reakciós filmet, de lehet úgy is nézni, hogy a nézők kedvét elvegye a háborútól. Ami a hibákat illeti, belátjuk, hogy a MAFIRT követett el hibákat, de a Szovexportfilm is. Ha úgy áll a helyzet, hogy a Szovjetunióban még nagyon sok jó film van, akkor azokat sürgősen ide kell hozni. A gyengébbeket esetleg vidéken fogjuk bemutatni. Az a harc, ami a Szovexportfilm és a MAFIRT között folyik nem egészségtelen, mert végeredményben mindketten a szovjet filmek sikerét akarjuk elősegíteni. Lehet, hogy egyik vagy másik részéről az álláspont helytelen, de azért tárgyalunk, hogy megtaláljuk a helyes utat. Dolgozzuk ki azt a javaslatot, hogy hogyan lehetséges az összes szovjet filmek lejátszása Magyarországon az anyagi ráfizetés megoszlása mellett.

Quin: Igenis lehet Magyarországon úgy orosz filmet bemutatni, hogy azok anyagi sikert érjenek el. Éppen azért, mert a jobboldal mindig a kolhossal él ellenünk, be kell mutatni, hogy valójában megismerjük az orosz életet.

Kende: A Szovexportfilm és a MAFIRT jó együttműködése biztosítja a sikert. Ehhez három dolog szükséges:

- 1) jó film,
- 2) jó propaganda a filmekhez,
- 3) jó szervezés,

1) Jó film az, amelyik amellelt, hogy népszerűsíti a Szovjetuniót, tetszik is a közönségnek.

2) Jó propaganda az, amelyik nem sablonos, viszont ez súlyos anyagi áldozattal jár, amit a MAFIRT egyedül nem vállalhat. További módja a propaganda javításának a pártaktíváknak az orosz filmek propagálásában való szélesebb bevonása.

3) Jó szervezés. A MAFIRT közönségszolgálatot tovább kell fejleszteni. Nagy választékot kell adni a MAFIRT-nak és nem arra hivatkozni, hogy a Szovjetunióban vannak még nagyon jó filmek. Véleményem szerint a siker érdekében döntő lenne, ha a szovjet filmeket előbb tudjuk szinkronizálni mint az amerikai és az angol filmeket. Javaslom, hogy a szervezés, propaganda és szinkronizálás kérdését mielőbb rendezzük.

Angyal: Szmirnov elvtárs felszólalása egy újabb fordulatot jelentett. Nem értek egyet azokkal, akik csökkenteni akarják a szovjet filmek számát. Mi Moszkvában 80 filmet kértünk és ezt 50-re csökkentették. A megfelelő filmek kiválasztását lehetetlenné tették, mert 2 hetes moszkvai tartózkodásunk alatt összesen 5 filmet mutattak be, ezek közül is kettő német volt. Szerintem az a módszer, amit a szovjet filmek anyagi sikerének elérésében követünk, helyes. Egy alkalommal már idéztem Le-

nint, mikor a cikk-cakkos útról beszéltem, hogy azt követnünk kell, ha fel akarunk érni a csúcsra. Quin elvtárs rohammunkával rengeteg adatot megismert a MAFIRT-ból, de a legdöntőbbeket nem ismeri. Pl. azt sem, hogy tavaly csak normál mozikban játszottak szovjet filmeket, míg idén 64 kópiával 25 különböző szovjet filmet, átlag 150 ember jelenlétében keskenyozikban is vetítenek és még sok ilyen meglepetést mondhatnak. A Piszkariev őrnagy úr által említett párthatározatról nincs tudomásom. A nyári szezonnal természetszerűleg csökkent a szovjet filmek bemutatásának száma.

Székely: A két vállalat vezetője, Quin elvtárs és a párt részéről valaki üljön össze azonnal a vitás kérdések letárgyalására.

Quin: Nem akarok részt venni ezen a tárgyaláson. Először azért, mert azokat a javaslatokat, amiket tettem, nem tartották helyesnek, másodszor azért, mert nincs időm. Kijelentem, azonban, hogy az a szerv, aminek a tagja vagyok, továbbra is figyelemmel fogja kísérni a szovjet filmek sikerét és haladását, és ha a MAFIRT munkájában semmiféle változás nem lesz, akkor másképpen és más szervek előtt fogjuk ezt a kérdést felvetni. Úgy találom, hogy Makliarski elvtárs követett el hibákat és a moszkvai szerződés nem teljes egészében felel meg a szovjet filmek sikerre vitelének. Ha nem lesz e téren jobbrafordulás, akkor fenntartom azt a jogot, hogy másképpen lépjek fel. Remélem azonban, hogy a MAFIRT a szovjet filmek érdekében megtesz mindent.

Székely: Jobb áttekintése lesz Quin elvtársnak, ha ő is részt vesz ezen a megbeszéléseken, mert ha nem, akkor nagyon egyoldalú áttekintése lesz.

Szmirnov: A Szovexportfilm, MAFIRT és a párt képviselője politikailag elég fejlett ahhoz, hogy a vitás kérdéseket megbeszélje.

Székely: Mi ragaszkodunk ahhoz, hogy ugyanúgy, ahogy mi a párt részéről képviseljük magunkat, úgy szovjet részről is legyen egy politikai személy jelen.

Quin: Teljesen elegendő, ha a párt részéről van ott valaki, mert a szovjet és a Magyar Kommunista Párt érdekei teljesen egyenlőek [sic!]. Kijelentem azonban, hogy ha valamilyen hibát látok, rögtön telefonálni fogok.

Székely: Köszönjük a bizalmat, de ne tegyük a MAFIRT-ot egyoldalúan felelőssé, ha valami nem fog sikerülni.

Quin: Megbeszéltük már magunk között a Szovexport hibáit is, de itt azért jöttünk össze, hogy a MAFIRT-ról beszéljünk és a hibáiról.

Székely: Az érdekeltek kéri, hogy mindenki kapja meg a jegyzőkönyvet.

29. dokumentum

Emlékeztető a Mafirtnál tartott értekezletről, 1947. október 22.

Jelentés a Szovexportfilm, a Vörös Hadsereg sajtóirodája, a MAFIRT és a Magyar Kommunista Párt megbízottjai előtt lezajlott értekezletről, 1947. okt. 22-én.

Ezt az értekezletet két előzetes megbeszélés után tartottuk meg.

Az értekezlet lényegében véve a Quin elvtárs által a MAFIRT-tal szemben felhozott vádak megtárgyalása és a bajok orvoslása körül forgott. Az értekezlet lényegében hasznosnak mondható, mert feltételezhető, hogy Quin és Szmirnov elvtárs tudomásul vették, hogy a szovjet filmek nem csupán műsorpolitika szempontjából, hanem az anyagi lehetőségek szempontjából is megítélendőek.

Az értekezlet legfontosabbnak látszó pontja Kende elvtárs referátuma, amelyben kihangsúlyozta, hogy meg kell előzni a szinkronizálásban az amerikai és angol filmeket és erre vonatkozólag az értekezlet szólítsa fel a MAFIRT-ot és a Szovexportfilmet, hogy dolgozzon ki javaslatot. Ezt az értekezlet tudomásul is vette.

Sebes elvtárs felkérte a Szovexportfilm képviselőjét, hogy vállaljon részesedést a MAFIRT veszteségeiben 50%-ban és ebben az esetben sokkal több szovjet filmet tudna a MAFIRT előadni.¹¹⁰

Végül Szmirnov elvtárs javaslatára elhatározta az értekezlet, hogy a Szovexportfilm, a MAFIRT és a Kommunista Párt egy-egy vezetője üljön össze és tegyen konkrét javaslatokat a szovjet filmek propagandájának megjavítására és a felmerülő hibák minél alaposabb megjavítására.

30. dokumentum

A Mafirt kimutatása a Szovjetunió fennállásának 30 éves évfordulója alkalmából rendezett filmhét eredményeiről, 1947. december.

Az ünnepi héten 267 mozi játszott szovjet filmet. Ebből 9 premiermozi, 6 utánjátszó, 20 budapesti második- és harmadhét, 30 pestkörnyéki, 157 vidéki mozi, továbbá 45 színházban volt ifjúsági matiné. Ezeket az előadásokat összesen 261 897 néző tekintette meg.

¹¹⁰ Lásd a 28. dokumentumot.

Továbbá 158 mozi játszott orosz kultúrfilmeket és 148 mozi szovjet híradót.

	Játszási napok száma:	Játszott filmek száma:	Bevétel összege:	Nézők száma:
MAFIRT mozikban	170	55	43 900,77	103 920
matiné	42	42	9 450,-	43 167
Idegen mozikban	237	105	33 963,27	73 329
matiné	4	4	600,-	3 765
Szoc. dem. mozikban	75	23	14 807,02	27 502
Kisgazda mozikban	84	34	17 524,29	32 952

A diákmatinéek kimutatása a következő:

Nagybudapesten	19 filmszínházban
Vidéken	26 filmszínházban
összesen	45 filmszínházban

Előadások száma:

Nagybudapesten	63 előadás
Vidéken	37 előadás
összesen	100 előadás

Látogatók száma:

Nagybudapesten	30 688 tanuló 1 500 pedagógus
Vidéken	21 297
összesen	53 485

Bevétel:

MAFIRT mozi	20 574,70 Ft
Idegen mozi	4 938,- Ft
Nagybudapest összesen	25 512,70 Ft
Vidéken	13 390,70 Ft
összesen	38 903,40 Ft

Nagybudapest területén a szovjet héten rendezett filmmatinékon 187 iskola vett részt.

A MAFIRT Keskenyfilm-osztályának november 7-ének megünneplésével kapcsolatos számszerű adatai:

Nagybudapesten	19 filmszínházban
Kiment műsorok száma	52
ebből MAFIRT mozinak	39
nem MAFIRT mozinak	13
körlevél	200
egyórás ingyen műsor	52
kisfilm	15
plakát	600
röpcédula	6 000
nézők száma	30 000

A budapesti MAFIRT mozik kimutatása:

4 premier-moziban 20 198 néző, 35,2%-os látogatottság, 69 165 forint bevétel

6 másodhetes moziban 14 863 néző, 33,6%-os látogatottság, 23 329 forint bevétel

10 környékbeli moziban 22 184 néző, 32,5%-os látogatottság, 31 369 forint bevétel.

A MAFIRT budapesti mozijaiban összesen 84 játszási napon 254 előadáson 57 345 néző, 33,8%-os látogatottság, 123 863 forint bevétel.

Az ünnepi hét propagandájának összköltsége 76 086 forint. Összesen 18 000 plakátot ragasztottunk ki, 2000 díszalbumot küldtünk szét, 6 mozi előcsarnokában rendeztünk szovjet-film kiállítást. A futó hirdetésekön kívül az összes újságokban 1/2 oldalas gyűjtőhirdetések jelentek meg.

31. dokumentum

Angyal György összefoglaló jelentése a szovjet film helyzetéről,

1948. január 20.

A szovjet film jelenlegi kihasználását még mindig megnehezíti az a kezdeti helyzet, amikor válogatás nélkül vettük át az orosz filmeket és azokat olyan mennyiségben és más filmekkel való vegyítés nélkül vittük a közönség elé, hogy az bizonyos mértékig ezektől a filmekről elkedvetlenedett.

Az 1947. év júniusában megkötött új szerződés biztosította a válogatásnak a jogát és lehetővé tette a változatos műsorpolitikát. Ugyanez a szerződés a magyarországi filmkereskedelmi helyzet ismeretében kikötötte a filmek szállításának rendszeres megszervezését.

A Szovexportfilm kötelezte magát arra, hogy az 50 filmben meghatározott évi filmszükségletünk 30%-át a múlt év augusztus 1-ig, továbbá 40%-át, összesen tehát 35 filmnek megfelelő 40%-ot december 15-ig leszállít. Ezzel szemben a fenti időpontig mindössze 16 filmet szállítottak le és számba véve azt az idei szezonra tartogatott, de múlt évben átvett 2 filmet, továbbá a bemutatott, de átvehetőnek nem minősített filmeket is, akkor sem éri el a leszállított filmek száma azt, melyre vonatkozólag szerződéses kötelezettséget vállaltak.

Az erre az időszakra eső, minimálisan 70 dokument és kultúrfilm ugyancsak nem került leszállításra; mindössze 30 db kisfilmet kaptunk, melyből 12 db híradónak tekinthető, 8 db pedig technikai okok miatt egyelőre nem jelentethető meg.

Az 1947-es év utolsó szakaszában 18 szovjethíradónak kellett volna leszállításra kerülnie, ezzel szemben december 15-ig mindössze 7 db valószínű híradót küldtek el számunkra.

Szerződésünk kiegészítő megállapodása értelmében a színes kultúrfilmek magyar szpikersizöveggel szállítandók. Fenti megállapodás egyetlen esetben sem lett teljesítve.

A szerződés be nem tartását időről időre tiltakozó formában felemlítettük a Szovexportfilmnek. Szerintünk a szerződés egy osztatlan egészet képez, amelynek nem lehet egyik pontját betartani a többi pont betartása nélkül.

Valamennyi, a szerződés megkötését megelőző és követő tárgyalásaink során felhívtuk a Szovexportfilm figyelmét arra, hogy a szovjet filmek magyarországi kihasználása szempontjából legdöntőbb körülmény a filmek átvételének folyamatossága, amely egyedül biztosíthat

- a) célravezető műsorpolitikát,
- b) idegen filmekkel versenyképes kihasználást,
- c) kereskedelmileg jövedelmező forgalmazást.

A filmek folyamatos szállításával szorosan összefüggnek azok a kötelezettségek, amelyeket a MAFIRT vállalt magára az alapszerződéssel kapcsolatban.

Szovjet részről több ízben hangzott el bírálat a szovjet filmek magyarországi terjesztésével kapcsolatban, amelyeknek valóban vannak hiányosságai, azonban kijelentjük, hogy a kifogásolható elégtelenségek és gyengeségek döntő módon a filmek szerződésellenes, rendszertelen szállításából fakadnak.

A hibáknak egy másik forrása az orosz filmeket megjelentető premier-színház, az Uránia műsorpolitikája. Ez a színház a filmprogramok politikai és művészi szempontból való helyes adagolása helyett egyoldalú műsorpolitikát folytat. Ezzel az egyoldalú műsorpolitikával kielégíti ugyan a szovjet filmeknek már meghódított közönség részét, de a közönség semleges része között sem sikerült új híveket toboroznia.

Miután a szovjet filmellátás rendszertelen és bizonytalan, viszont az Uránia műsorellátását biztosítanunk kell, szovjet filmjeink döntő részét fent kell tartanunk ennek a színháznak a részére, miért is az Urániát úgy kell tekintenünk, mint amellyel áll, vagy bukik a premierre bemutatott szovjet film sorsa.

Az egyoldalú műsorpolitika miatt az Uránia színház látogatottsága és bevétele szokatlan mértékben leromlott. Köztudomású dolog, hogy az elsőhetes színházban kevésbé látogatott film általában a továbbjátszás során már nehezen javul fel; köztudomású továbbá az is, hogy mikor egy filmet az elsőhetes színházban gazdaságosan kihasználhatunk, úgy a további forgalmazásnál már könnyen hozhatunk anyagi áldozatot is.

Kalkulációnk szerint egy közönséges játékfilmnél a film jogdíja, beszerzési ára és költségei, valamint a propagandaköltség az elsőhetes forgalmazás során visszatérül; az Uránia helytelen műsorpolitikája következtében a szovjet filmeknél az a helyzet állt elő, hogy a filmeknek még a propagandaköltségei sem térülnek vissza az elsőhetes kölcsönzésből, nevezetesen aug. 14-től dec. 1-ig egyetlen esetben sem térült vissza.

Film címe	propagandaköltség	kapott k. díj
ÉLET NEVÉBEN	7 474	5 635
TÁNCOSNŐ	11 178	8 671
VIBORGI VÁROSRÉSZ	14 171	9 379
CSENDHÁBORÍTÓ	14 100	12 903
ARTMANOVOK	8 150	4 646
UTOLSÓ ÉJSZAKA	20 970	7 060
CSODAPARIPA	10 950	6 000
LEGÉNY A TALPÁN	12 270	6 230
KNOCK-OUT...! ¹¹¹	12 361	4 230
Összesen: 9 film	111 624	64 754

¹¹¹ *Szolisztka baleta* (Alekszandr Ivanovszkij, 1946); *Poszlednyaja nocs* (Julij Rajzman, 1936); *Konyok-gor-bunok* (Alekszandr Rou, 1941); *Pareny iz nasego goroda* (Alekszandr Sztolper, Borisz Ivanov, 1942); *Per-vaja percsatka* (forgalmazási cím: *Az első boxkesztyű*, Andrej Frolov, 1946).

Fenti propagandaköltségen kívül a filmmel kapcsolatos egyéb költségek jegyzéke elszámolásainkban a súlyos, úgynevezett „vörös szaldóban” fejeződik ki, mely szerintünk elsősorban is döntő mértékben az Uránia hibás műsorpolitikájában leli magyarázatát.¹¹²

Miután a helytelen műsorpolitika miatt a jobbnál jobb, magas színvonalú szovjet filmek az Urániában üres házak előtt futnak, a nagyon súlyos anyagi szempontokon kívül, a szovjet film politikai helyzetét is katasztrofálisnak tartjuk. Az Uránia eredményeire vonatkozólag párhuzamba kell egymással állítanunk a látogatottság százalékszámait, egyrészt 1945. júl. 1-től 1946. máj. 31-ig, amikor a színházat a MAFIRT kezelte, valamint 1946. júl. 1-től 1947. máj. 31-ig, amikor a színházat a mostani műsorpolitika szerint vezették.

MAFIRT kezelése alatt:			SZOVEXPORT kezelése alatt:		
1945.	VII.	34% bevétel	1945.	VII.	28% bevétel
	VIII.	19%		VIII.	11%
	IX.	24%		IX.	13%
	X.	54%		X.	36,5%
	XI.	37%		XI.	23%
	XII.	39%		XII.	18%
1946.	I.	42%	1946.	I.	31,3%
	II.	35%		II.	34,3%
	III.	41%		III.	25,9%
	IV.	46%		IV.	13,2%
	V.	39%		V.	12,7%
átlagban		37,2%	átlagban		22,4%

Egyébként az idegen pártok filmvállalatai a következő érvekkel csökkentik a szovjet filmek játszását:

a) csak a premierszínházainknak lekötött filmeket van módjukban az országban lévő különböző filmszínházainkban végig vinni.

b) premierszínházai számára csak úgy eszközölhetnek kötést, ha a szezon megfelelő időpontjában egy sorozat megfelelő filmet megtekinthetnek, abból válogathatnak és nem esnek el a legjobb orosz filmeiktől,

¹¹² „Könyvelésünk adatai szerint az orosz filmek forgalmazásánál az úgynevezett »vörös szaldó« 1947. évben 200 000 forint ráfizetést mutat” – olvasható egy 1948. januári, itt nem közölt kimutatásban. (PIL 274. f. 23/24. ó. e. 39.)

c) miután az orosz filmek nagy része az Urániában és a Corvinban jelenik meg, ahol közönségsikerük nincsen, nem szívesen játszanak olyan filmeket, amelyeket nem előz meg a kismozikban a premiermozik közönségének szájreklámja.

Budapest, 1948. január 20.

Szabadság!

32. dokumentum

Angyal György kísérllevele Farkas Mihálynak, 1948. február 6.

Utastása értelmében mellékelten átküldök egy részletes jelentést a szovjet filmekkel kapcsolatos helyzetről. Ez a jelentés az 1948. jan. 20-i helyzetet fejezi ki.

Szabadság!

Angyal [György]

[Kézírásos széljegyzet: „Angyal elvtárs! Nekem szükségem van egy *komoly* összefoglaló jelentésre az orosz filmbemutató fejlődéséről. Ezzel kapcsolatosan a Mafirt és a Szovexportfilm hibáiról és arról, hogy mit kell tenni az orosz filmek jobb terjesztésével kapcsolatban. F(arkas). II. 9.”]